

New Educational Approaches

New Educational Approaches

E-ISSN: 2423-6780

Vol. 19, Issue 1, No.39, Spring and Summer 2024, P:99-128

Received: 01/06/2024 Accepted: 06/10/2024

Research Article

Determining the Teachers' Attitude towards "Mistake" and "Making Mistakes" in the Learning Process and Improving the Culture facing it (case study: elementary school students)

Mazhar Babae* : Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.
Mazharbabae@gmail.com

Hedyeh Azagh: Bachelor of Educational Sciences, Farhangian University. Sanandaj, Iran.
hedyeh.1376a@gmail.com.

Abstract

The purpose of this research was to identify the attitude of teachers towards mistakes and making mistakes in the learning process and to improve the culture of dealing with it in elementary school students. To achieve this goal, the interpretive paradigm, qualitative approach and phenomenological strategy of Van Manen and descriptive-analytical type were used. The field of research included the primary teachers of Kurdistan in the academic year of 2023-2024, who were selected by purposeful criterion-based sampling in 12 until reaching the saturation level. The research tool was a semi-structured interview conducted by the researcher and the data format was audio. Deductive-inductive technique was used to analyze the data. The findings were analyzed in two parts. In first part, teachers' attitudes and behaviors towards students' mistakes, which included five themes, four categories, and 55 concepts. In second part, teachers' strategies to improve the culture of making mistakes, including two themes and 22 concepts. The results showed that the attitude and perception of the teachers about making mistakes is not very favorable and they rarely consider it as a natural part of the learning process. Therefore, it is necessary to pay attention to promoting the culture of making mistakes by holding training courses on the culture of facing mistakes for teachers. In this regard, providing a supportive atmosphere in creating a culture of making mistakes in schools has a significant role in the education of students and improving the quality of the educational system.

Keywords: Mistakes, Making Mistakes, Students, Culture of Facing Mistakes, Teachers' Attitudes.

Introduction

Making mistakes is one of the facts of life which most modern organizations that consider themselves as learning organizations cannot escape from it (Amini and Ebrahimi Gamsari, 2019). A research titled " Comparison of affective learning and error- orientated motivation between students with and without learning disabilities " conducted by Beshrpour et al. (2015) showed that students with learning disabilities have poor performance in using affective learning and error-oriented motivation compared to normal students. In another study

* Corresponding Author

2423-6780 ©. University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

10.22108/NEA.2024.141691.2038

conducted by Kucharska (2020) titled "The Power of Mistakes: Continuous Learning Culture and Technology", findings showed that all employees make mistakes and hide mistakes; Therefore, the findings encourage learning organizations to be "mature" and develop internal mechanisms to support learning from mistakes. Hence, the aim of the current research is to identify the attitude of teachers towards mistakes and making mistakes of students in the learning process and the culture of facing it in students; Therefore, this research aims to design, analyze and answer following questions:

1. What are the factors affecting the culture of facing mistakes among elementary teachers in Kurdistan province in the academic year 1402-1403?
2. From the perspective of elementary teachers in Kurdistan province in the academic year 1402-1403, what solutions can be offered to improve the culture of facing mistakes among teachers?

Methodology

The current research was carried out with an interpretive paradigm, a qualitative approach, and a phenomenological strategy of the Van Manen type. The statistical population of the research included all primary teachers of Kurdistan province in the academic year of 1402-1403. Sampling was done purposefully. The sample size was based on information saturation process that a total of 12 people were selected in Sanandaj, Marivan, Saqqez and Baneh until the saturation level was reached. The research tool for collecting information was a semi-structured interview by the researcher. The validity of the research was as follows: Reviewing and rethinking documents and transcription in research by researchers, adaptation by members, peer review and collaborative research.

Findings

Table 1: Attitudes and solutions of teachers in the face of students making mistakes

category	Concept
Teachers' perception of "mistake" and "making mistakes"	Failure to achieve educational goals
	Part of the learning process
How teachers react to students' mistakes	The difference between the statements and what was taught
	Find the cause of the error
	Encouraging and supportive
	Encourage learning from mistakes
	Anger and indignation
	Punishment and condemnation
Factors affecting the way teachers deal with students' mistakes	Not emotional
	The level of study and knowledge of the teacher
	Student ability level
Consequences of students making mistakes	Lack of perfectionist mentality
	An opportunity to grow and learn
	Strengthen risk tolerance
	Decreased self-confidence
	Reduced concentration and motivation
How the teacher's perception and his methods of dealing with students' mistakes affect their educability	Creating a safe space
	Valuing learning from mistakes
	Encouragement to experience and error
Teachers' strategies to encourage students to create opportunities for growth and learning from mistakes	Establish proper communication
	Right view toward mistake
	Creating a safe environment for learning
	Provide constructive feedback
How to improve the culture of confronting students making mistakes in schools	Creating self-confidence in students
	Empowering teachers and executive staff
	Teaching critical thinking skills

Discussion and conclusion

In response to the first research question, five themes, four categories and 55 concepts were obtained. Some teachers have positive and constructive ideas about making mistakes and they see it as an opportunity to learn and as a stepping stone to progress and achieve success. While some teachers have a negative idea about it and consider making mistakes as a sign of student's lack of understanding, or lack of ability. With these perceptions, teachers may react differently to students' mistakes. In this context, the teacher's attitude, his awareness and experience of the impact of mistakes on progress and success in dealing with students' mistakes are very important. In this regard, the results of the findings of Nasrasafhani et al. (2022) are in line with these findings. They showed that learning from mistakes increases the productivity of human resources in the organization.

Also, in response to the second research question, findings were obtained in two themes and 22 concepts. To improve the learning process, first of all, it is necessary to correct the students' view of making mistakes and don't consider it as the cause of failure and mockery of yourself and others. It is necessary for teachers to receive necessary training on the importance of making mistakes and how to constructively deal with students' mistakes. In schools, psychological skills, problem solving and critical thinking should be taught to students so that students have the power to take risks and be creative without fear of making mistakes. The results of this research are in line with the findings of Kucharska and Rebello (2022); Therefore, both believe that the shame caused by mistakes may prevent sharing the knowledge gained from making those mistakes.

According to the findings of the present study, it is suggested that policy makers and employees of the Education Department hold training programs for teachers to familiarize them with the importance of making mistakes and how to face and give constructive feedback to mistakes.

Acknowledgments

The authors would like to thank the participants in this research.

تعیین نگرش معلمان به «اشتباه» و «اشتباه کردن» در فرایند یادگیری و بهبود فرهنگ مواجهه با آن (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دوره ابتدایی)

مظهر بابایی* : استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

Mazharbabace@gmail.com

هدیه ازغ: کارشناس، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، سنندج، ایران.

hedyeh.1376a@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش شناسایی نگرش معلمان به اشتباه و اشتباه کردن در فرایند یادگیری و بهبود فرهنگ مواجهه با آن در رویارویی با دانش‌آموزان دوره ابتدایی بود. برای دستیابی به این هدف از پارادایم تفسیری، رویکرد کیفی و راهبرد پدیدارشناسی از نوع ون مانن و توصیفی - تحلیلی بهره برده شد. میدان پژوهش شامل معلمان دوره ابتدایی کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود که با نمونه‌گیری هدف‌مند ملاک‌محور، به تعداد ۱۲ نفر تا رسیدن به درجه اشباع انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته پژوهشگرساخته و فرمت داده‌ها صوت بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک قیاسی - استقرایی بهره برده شد. یافته‌ها در دو بخش تحلیل شدند: بخش نخست، نگرش و رفتارهای معلمان در قبال اشتباهات دانش‌آموزان که شامل پنج تم، چهار مقوله و ۵۵ مضمون بود و بخش دوم، راهکارهای معلمان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن شامل دو تم و ۲۲ مضمون بود. نتایج یافته‌ها بیانگر این بود که نگرش و تصور معلمان از اشتباه و اشتباه کردن چندان مطلوب نیست و به ندرت آن را بخش طبیعی از فرایند یادگیری می‌دانند؛ از این رو، ضروری است تا با برگزاری دوره‌های آموزشی فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن برای معلمان، به ارتقای فرهنگ مواجهه با اشتباه‌پذیری اهتمام شود. در این رابطه، ایجاد فضایی حمایتگر به منظور ایجاد فرهنگ اشتباه‌پذیری در مدارس نقشی جالب توجه در تربیت‌پذیری دانش‌آموزان و ارتقای کیفیت نظام آموزشی دارد.

واژگان کلیدی: اشتباه، اشتباه کردن، دانش‌آموزان، فرهنگ مواجهه با اشتباه و نگرش معلمان.

مقدمه

جهان امروز در فضایی به حیات خود ادامه می‌دهد که در آن ریشه بسیاری از فعل و انفعالات جوامع را باید در نظام‌های آموزشی جست‌وجو کرد (فراهانی و همکاران، ۱۴۰۲). در سراسر جهان، موفقیت هر نظام آموزشی بیش از هر عامل دیگر به دانش و مهارت‌های حرفه‌ای معلمان آن نظام بستگی دارد؛ زیرا در نظام آموزشی این موضوع واقعیتی غیرقابل انکار است که معلمان کلید موفقیت هر برنامه آموزشی را در اختیار دارند (کاییدی و همکاران، ۱۴۰۲). چنانکه امروزه معلمان نسبت به گذشته، به دلیل تنوع مشکلات عاطفی، اجتماعی و یادگیری دانش‌آموزان، موظف به ایفای نقش‌هایی پیچیده‌تر هستند و انتظارات این نقش‌های تازه شکل گرفته، بسیاری از نیازهای یادگیری جدید را نیز برای ایشان پدید آورده است (قربان‌زاده کلاتی و همکاران، ۱۴۰۲). یکی از این نیازهای یادگیری که برای رشد حرفه‌ای معلمان ضروری است، فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن^۱ است.

اشتباه کردن یکی از حقایق زندگی است که بیشتر سازمان‌های نوین که خود را سازمانی یادگیرنده می‌پندارند، نمی‌توانند از آن بگریزند (امینی و ابراهیمی قمصری، ۱۳۹۸). در تعریفی از اشتباه چنین آمده است که اشتباه عدم تطابق نتیجه فعالیت با هدف است (نصر اصفهانی و اکبرزاده، ۱۳۹۰). در تعریفی دیگر چنین آمده است که اشتباه حالتی است که در نفس آدمی پیدا می‌شود و او را به توهم خلاف واقع می‌کشاند. خلاف واقع نیز دو حالت دارد: یا واقعه‌ای نادرست است که انسان آن را درست می‌پندارد یا واقعه‌ای درست است که انسان آن را نادرست تصور می‌کند (ویژه و افشاری، ۱۳۹۵). در واقع، اشتباهات انحرافات ناخواسته از اهداف، استانداردها، کد رفتار، حقیقت یا از برخی ارزش‌های واقعی هستند (Van Dyck et al, 2005). پژوهشگران تأکید می‌کنند اشتباهات می‌توانند به عنوان فرصت‌هایی برای یادگیری و در نتیجه، رشد شایستگی و نوآوری سازمانی مناسب باشند (Hetzner et al., 2011). در این راستا، بر اساس پژوهش‌های وینزایمر و اسکین^۲ خطاها فرصت‌هایی بسیار مؤثر را برای یادگیری سازمانی فراهم می‌کنند؛ زیرا این تجربه‌ها اعضای سازمان را برای به چالش کشیدن فرضیه‌های موجود و تصحیح خطاها با ایده‌های نوآورانه تحریک می‌کند (نظری و یوسفی، ۱۳۹۹). همچنین، بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، نفس اماره عامل بسیاری از خطاها و اشتباهات انسان است و همواره انسان را به بدی و خطا امر می‌کند. در این راستا، می‌توان به آیه مبارکه اشاره کرد که می‌فرماید: «وَمَا أُبْرِيءُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ» «و من نفس خود را تبرئه نمی‌کنم. چرا که نفس آدمی بدون شک همواره به بدی امر می‌کند. مگر آنکه پروردگارم رحم کند که همانا پروردگار من آمرزنده مهربان است» (یوسف: ۵۳). دلالت این آیه شریفه رهنمون به این نکته است که انسان همواره در معرض طغیان نفس و به تبع آن، به اشتباه افتادن و به خطا رفتن است؛ اما نکته مهم در این وادی تصحیح خطا و اصلاح است مبنی بر اینکه اشتباه و خطا از هر سنخ و نوعی که باشد، باید اصلاح شود (جعفرنژاد و همکاران، ۱۴۰۱). در صورت بروز اشتباه نیز قرآن کریم ما را به توبه دعوت می‌کند و می‌فرماید: «إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأَلَيْكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا» «بی‌گمان پذیرش توبه بر خدا، برای کسانی است که از روی جهالت کار بد می‌کنند، سپس زود توبه می‌کنند. پس خداوند توبه آنان را می‌پذیرد و خداوند دانا و حکیم است» (نساء: ۱۷). همچنین، گاهی لغزش‌ها به

1. make a mistake
2. Weinzimmer & Esken

گونه‌ای هستند که دیگران بیش از خود انسان متوجه آن‌ها می‌شوند و چنانچه انسان هر از چند گاه در مسیر زندگی خود را از زاویه دید دیگران ملاحظه کند، بهتر به لغزش‌های احتمالی خود پی می‌برد (شعبان‌پور و کوئینی، ۱۳۹۳).

بر این اساس، می‌توان گفت اشتباه کردن بخشی طبیعی از زندگی است که چگونگی مواجهه با آن و نگاه کردن به آن به عنوان یک فرصت جدید برای یادگیری سبب کسب تجربه جدید برای رشد و یادگیری می‌شود (نصر اصفهانی و اکبرزاده، ۱۳۹۰). از طرفی، نیز از آنجا که مشاغل کنونی به قدری پیچیده‌اند که بروز اشتباه در آن‌ها اجتناب‌ناپذیر است، اهمیت فهم یادگیری از اشتباهات سازمانی نیازی است که به‌تازگی افزایش یافته است (امینی و ابراهیمی قمصری، ۱۳۹۸). بنا بر آنچه گفته شد، در جامعه اشتباه کردن امری بدیهی و واقعی است که ممکن است برای هر فردی به وجود بیاید و افراد در مواقع و شرایط گوناگون برای کارهای خود دچار اشتباه می‌شوند؛ با وجود این، گاهی پیش می‌آید که همین افراد اجازه اشتباه کردن را به دیگران نمی‌دهند. این امر هم برای والدین نسبت به فرزندانشان و هم برای معلمان نسبت به دانش‌آموزانشان بیشتر محتمل است که در پژوهش حاضر رویکرد دوم، یعنی رویکرد معلمان نسبت به اشتباه کردن دانش‌آموزان مدنظر است. گاه معلمان با وجود اینکه خود نیز انسان هستند و اشتباه می‌کنند، نسبت به اشتباه کردن نگرشی مناسب و درست ندارند. این معلمان ممکن است خود در زمینه‌هایی مختلف از جمله روش تدریس، ارزشیابی، تعامل با دانش‌آموزان، محتوا و لحن مناسب با دانش‌آموزان دچار اشتباه شوند. برای مثال، برخی از مصداق‌های رایج اشتباه کردن در میان معلمان در فرایند یادگیری عبارت‌اند از: تمرکز بر حفظ کردن به جای درک کردن، تمرکز بر امتحان به جای سنجش پیشرفت دانش‌آموز، عدم ایجاد فضای امن و حمایتی در کلاس درس، به‌روز نکردن دانش و معلومات و ... این موضوع در تربیت و نظام آموزشی ریشه دارد که آن‌ها را کمال‌گرا بار آورده است؛ به نحوی که اشتباه کردن را در تضاد با یادگیری و آموزش می‌بینند. آنان معتقد هستند اشتباه نباید از خود و دانش‌آموزانشان سر بزند؛ این در حالی است که اشتباه کردن امری عادی و طبیعی است و گاهی نیز در جریان یادگیری باید رخ دهد تا یادگیری اتفاق بیفتد.

بنابراین، با توجه به نقش تربیتی معلمان و مسئولیت‌پذیری آنان در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان و همچنین تأثیر اشتباه دانش‌آموزان در فرایند یادگیری آنان، نحوه مواجهه با اشتباهات در میان معلمان از اهمیتی به‌سزا برخوردار است. در این میان، شیوه مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان نیز با یکدیگر متفاوت است. برخی از معلمان به اشتباهات خود به عنوان فرصتی برای یادگیری و پیشرفت می‌نگرند؛ در حالی که برخی دیگر سعی می‌کنند تا حد امکان از اشتباه کردن پرهیز کنند؛ به این دلیل که از اشتباه کردن می‌ترسند و از آن‌ها خجالت‌زده می‌شوند و سعی می‌کنند آن‌ها را پنهان کنند؛ اما آنچه مهم است فرهنگ مواجهه با اشتباهات در میان معلمان است؛ زیرا چگونگی مواجهه معلم با اشتباه بیشتر از خود اشتباه تأثیر مثبت یا منفی در دانش‌آموزان برجای می‌گذارد. معلمان نقشی مهم در رشد و تربیت دانش‌آموزان دارند و نگرش و فرهنگ آنان نسبت به اشتباه کردن تأثیری مستقیم بر شکل‌گیری نگرش دانش‌آموزان به اشتباه کردن در آینده و رشد و پیشرفت آنان دارد. البته، بیان این نکته نیز حائز اهمیت است که عوامل متعددی در ایجاد فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان نقش دارند، از جمله این عوامل باور و نحوه مواجهه کارکنان مدرسه به اشتباه کردن دانش‌آموزان، عوامل فرهنگی و اجتماعی و تجربه‌های قبلی معلم را می‌توان نام برد. در این راستا، به پژوهش‌هایی که چگونگی مواجهه با اشتباه کردن را در میان معلمان مطالعه کرده‌اند، اشاره می‌شود:

در پژوهشی که با عنوان «تحلیل تأثیر یادگیری از اشتباه بر بهره‌وری منابع انسانی با نقش میانجی کاهش مقاومت در برابر تغییرات شرکت‌های کوچک و متوسط (SME)» توسط نصر اصفهانی و همکاران (۱۴۰۱) انجام شد، نتایج بیانگر این بود که یادگیری از اشتباهات موجب افزایش بهره‌وری منابع انسانی در سازمان می‌شود. در پژوهشی تحت عنوان «برازش مدل اثر اشاعه فرهنگ مدیریت اشتباه بر کیفیت زندگی کاری و توانمندسازی روان‌شناختی کارکنان» که توسط امینی و ابراهیمی قمصری (۱۳۹۸) انجام شد، نتایج نشان داد فرهنگ مدیریت اشتباه بر توانمندسازی روان‌شناختی برنامه‌ساز حوزه معاونت صدا تأثیر مثبت مستقیم دارد. در پژوهشی دیگر با عنوان «فرهنگ اعتراف به اشتباه و یادگیری از آن با تأکید بر دیدگاه امام خمینی» که توسط نصر اصفهانی و اکبرزاده (۱۳۹۰) انجام شد نیز این نتایج به دست آمد که دو رویکرد اتهام‌زنی و حل مسأله هر کدام باعث به وجود آمدن جهت‌گیری‌هایی ویژه و متفاوت در مواجهه با اشتباهات می‌شود. رویکرد اتهام‌زنی با ایجاد فضایی تهدیدکننده باعث خودداری کارکنان از انعکاس و بحث درباره اشتباهات خود و دیگران می‌شود و در رویکرد حل مسأله، کارکنان به طور صادقانه وقایعی را که اثراتی نامطلوب داشته‌اند، بررسی می‌کنند. در پژوهشی دیگر تحت عنوان «مقایسه یادگیری عاطفی و انگیزش معطوف به خطا در دانش‌آموزان با و بدون ناتوانی یادگیری» که توسط بشرپور و همکاران (۱۳۹۵) انجام شد، نتایج نشان داد دانش‌آموزان ناتوان در یادگیری در بهره‌گیری از یادگیری عاطفی و انگیزش معطوف به خطا نسبت به دانش‌آموزان عادی دارای عملکردی ضعیف هستند. پژوهشی دیگر با عنوان «تأثیر آموزش خودتنظیمی بر درک مطلب و تمایل به اعتراف به اشتباه در کلاس‌های حضوری در مقابل کلاس‌های آنلاین» توسط زبردست^۱ و همکاران (۲۰۲۳) با هدف کارایی یادگیری خودتنظیمی برای توسعه درک مطلب و تمایل فراگیران به اعتراف به اشتباه در زمینه یادگیری آنلاین علاوه بر محیط یادگیری چهره‌به‌چهره انجام شد. به گروه آزمایش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی آموزش داده شد و گروه کنترل دستورالعمل خودتنظیمی را دریافت نکردند. یافته‌ها نشان داد فقط گروه‌های آزمایشی در توانمند شدن با سطوح بالاتر درک مطلب و تمایل به اعتراف به اشتباه بهبودی معنادار را نشان دادند.

در این باره، پژوهشی دیگر با عنوان «اشتراک دانش و پنهان کردن دانش در پرتو مؤلفه پذیرش اشتباهات فرهنگ یادگیری - فرهنگ دانش و مفاهیم سرمایه انسانی» توسط کوچارسکا و ربلو^۲ (۲۰۲۲) انجام شد که نشان دادند شرم ناشی از اشتباه ممکن است مانع اشتراک دانش به‌دست‌آمده از انجام آن اشتباهات شود و در چنین موقعیت‌هایی دانش پنهان می‌ماند و رهبرانی که هدفشان اطمینان از رشد سرمایه انسانی است، باید فرهنگ یادگیری متشکل از جو یادگیری و مؤلفه‌های پذیرش اشتباهات را اجرا کنند که امکان بحث آزاد درباره اشتباهات را در هر سطح سازمانی فراهم می‌کند. در پژوهشی دیگر که توسط کوچارسکا (۲۰۲۰) تحت عنوان «قدرت اشتباهات: فرهنگ و فناوری یادگیری مداوم» انجام شد، یافته‌ها نشان داد همه کارکنان اشتباه می‌کنند و اشتباهات را پنهان می‌کنند؛ بنابراین، یافته‌های این پژوهش سازمان‌های یادگیرنده را تشویق می‌کند تا «بالغ» باشند و مکانیسم‌های داخلی را برای حمایت از یادگیری از اشتباهات توسعه دهند.

با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه اشتباه کردن، مشخص می‌شود پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه اشتباه کردن چندان مرتبط با حوزه آموزش و پرورش و معلمان نیستند و پژوهشی وجود ندارد که به طور جامع نگرش معلمان به اشتباه

کردن و فرهنگ مواجهه با آن در رویارویی با دانش‌آموزان را بررسی باشد؛ از این رو، خلأ وجود چنین پژوهشی که فرهنگ مواجهه معلمان با اشتباه کردن دانش‌آموزان را از منظر خود معلمان نشان دهد، مشهود است. بر این اساس، ضرورت می‌یابد تا رویکرد معلمان به اشتباه و اشتباه کردن بررسی شود تا معلمان از تأثیر نحوه رفتار و رویارویی خود در مواجهه با اشتباهات احتمالی آگاه‌تر شوند و نسبت به تغییر در نگرش و فرهنگ مواجهه با آن‌ها منعطف‌تر باشند. این امر سبب می‌شود تا آن‌ها الگوی دانش‌آموزان نیز در این مسیر باشند. در واقع، نگرش مثبت به اشتباه و یادگیری فرهنگ مواجهه با آن دانش‌آموزان را در مسیر رشد و پیشرفت قرار می‌دهد. از سوی دیگر، عدم پذیرش آن سبب محروم ماندن از فرصت‌های متنوع یادگیری و توسعه می‌شود و زمینه بسیاری از ناکامی‌های دیگر از جمله عدم اعتماد به نفس و عزت نفس، ملامت کردن دیگران به دلیل اشتباه کردن، ترک تحصیل دانش‌آموزان، عدم ریسک‌پذیری، از دست دادن فرصت‌های یادگیری و شغلی و بسیاری دیگر از آسیب‌هایی را فراهم می‌کند که نتایج آن گریبان‌گیر جامعه نیز خواهد بود. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر شناسایی نگرش معلمان به اشتباه و اشتباه کردن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و فرهنگ مواجهه با آن در رویارویی با دانش‌آموزان است؛ از این رو، این پژوهش در پی طرح، تحلیل و پاسخ به این پرسش‌های زیر است:

۱. نگرش و فرهنگ مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان در میان معلمان ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ چیست؟
۲. از منظر معلمان ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ چه راهکارهایی را می‌توان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان ارائه کرد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر با پارادایم تفسیری، رویکرد کیفی و راهبرد پدیدارشناسی از نوع ون مانن^۱ انجام شده است. جامعه آماری: جامعه آماری پژوهش شامل تمام معلمان ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود که تعداد کل آنان ۲۳۶۵۴ بود.

روش نمونه‌گیری: نمونه‌گیری به صورت هدف‌مند ملاک‌محور انجام شد. ملاک انتخاب معلمان اعلام آمادگی اختیاری برای مشارکت در مصاحبه، داشتن تجربه زیسته در کلاس از اشتباه و مواجه شدن با اشتباه کردن دانش‌آموزان بود.

حجم نمونه: حجم نمونه مبتنی بر فرایند اشباع اطلاعاتی بود و تعداد ۱۲ نفر تا رسیدن به درجه اشباع در سندج، مریوان، سقز و بانه انتخاب شدند. مشخصات آن‌ها در جدول (۱) آمده است. در این مرحله از کار، به منظور تحقق اخلاق حرفه‌ای پژوهش و مراعات حقوق مشارکت‌کنندگان، اهداف پژوهش به صورت ساده و شفاف با آن‌ها در میان گذاشته شد و مشارکت آن‌ها منوط به اراده و اختیار آن‌ها شد. همچنین، آن‌ها این مجوز را داشتند تا در هر مرحله از کار، از ادامه مصاحبه انصراف دهند یا بتوانند متن نهایی مصاحبه اجراشده خود را مطالعه و در آن اعمال نظر کنند.

ابزار پژوهش: ابزار پژوهش برای گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه ساختاریافته پژوهشگر ساخته بود. به دلیل دشوار بودن دسترسی به همه معلمان، مصاحبه‌ها به صورت غیرحضوری و صوتی انجام شدند.

روش اجرا و تحلیل داده: برای اجرای دقیق مصاحبه‌ها و تحلیل آن‌ها، اطلاعات مرتبط با بحث پژوهش مشخص شد. پس از آن، از عبارات‌های مهم هر مصاحبه مفاهیم استخراج شدند و توصیف مصاحبه‌شوندگان از مفهوم مدنظر نیز ارائه شد. سپس، مصاحبه‌های دیگر نیز به همین روال مطالعه و بررسی شدند. بعد از اجرای مصاحبه‌ها به صورت متن، مفاهیم جدید از متن آن‌ها استخراج شدند و مفاهیم مشابه در یک دسته قرار گرفتند. سپس، مفهومی کلی‌تر از آن‌ها و توصیفی که مصاحبه‌شونده از آن‌ها ارائه داده و جامع‌تر بود، ارائه شد.

برای حصول اطمینان از روایی پژوهش و اطمینان از دقیق بودن یافته‌ها، اقدامات زیر انجام شدند: ۱. بازنگری و بازاندیشی اسناد و رونویسی پژوهش توسط پژوهشگران: پژوهشگران مدتی زیاد را صرف بازنگری اسناد و متن مصاحبه‌ها و تحلیل محتوای پاسخ‌های ارائه‌شده در این پژوهش کردند و تا حد امکان تلاش شد تا سوگیری و پیش‌داوری پژوهشگران کنترل شود. ۲. تطبیق توسط اعضاء: در تبیین بخش‌هایی از روند کار، بعد از اجرا و دسته‌بندی عوامل و راهکارهای پرسشگری، گزارش نهایی فرایند تحلیل و مقوله‌های به‌دست آمده برای تعدادی از معلمان ارسال می‌شد و مطالب به اطلاع آن‌ها می‌رسید. ۳. بررسی همکار: بهره بردن از نظر چند نفر از همکاران متخصص در این زمینه. ۴. مشارکتی بودن پژوهش: در قسمت‌هایی از پژوهش، به طور هم‌زمان از نظر مشارکت‌کنندگان در تحلیل داده‌ها بهره گرفته شد.

جدول ۱: مشخصات شرکت‌کنندگان در پژوهش

Table 1: Characteristics of the participants in the research

ردیف	جنسیت	سابقه تدریس	تحصیلات	شهر	سن	پایه تحصیلی
۱	مرد	۱	دکتری	بانه	۳۵	۶
۲	زن	۵	کارشناسی	سنندج	۳۵	۳
۳	زن	۱	کارشناسی	مریوان	۳۳	۲
۴	مرد	۱	ارشد	مریوان	۳۰	۶
۵	مرد	۱	کارشناسی	مریوان	۲۶	۶ پایه
۶	مرد	۲	کارشناسی	سنندج	۲۲	۱
۷	زن	۵	کارشناسی	مریوان	۳۴	۱
۸	مرد	۱	کارشناسی	بانه	۳۰	۵
۹	زن	۴	ارشد	سنندج	۳۵	۱
۱۰	مرد	۱	ارشد	سقز	۳۲	۶، ۵، ۴
۱۱	زن	۱۲	کارشناسی	بانه	۴۰	۴
۱۲	زن	۷	ارشد	سنندج	۴۰	۶

یافته‌ها

برای دستیابی به فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان، دیدگاه معلمان استان کردستان در چهار شهر سنندج، مریوان، سقز و بانه در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بررسی شد. در این راستا، تجربه‌های زیسته معلمان در دو بخش

نگرش و رفتار معلمان در قبال اشتباهات دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و ایده‌ها و راهکارهای معلمان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن بررسی شد. هر بخش شامل چند تم و مضمون است که در بخش مربوط بیان شده‌اند.

بخش اول: نگرش و رفتار معلمان در قبال اشتباهات دانش‌آموزان

در این بخش دیدگاه‌ها و رفتارهای معلمان در قبال اشتباهات دانش‌آموزان بررسی شده‌اند. پس از مصاحبه با معلمان و گردآوری پاسخ‌ها، مصادیق اشتباه کردن در ۵ تم: نگرش معلمان به اشتباه، چگونگی واکنش معلمان به اشتباه کردن دانش‌آموزان، عوامل مؤثر بر شیوه مواجهه معلمان با اشتباه دانش‌آموزان، پیامدهای اشتباه کردن، چگونگی تأثیر تلقی معلم و شیوه‌های مواجهه وی با اشتباه کردن دانش‌آموزان بر تربیت‌پذیری آن‌ها دسته‌بندی شدند.

۱. ادراک معلمان از «اشتباه» و «اشتباه کردن»

توصیف تجربه‌ها و تلقی معلمان از اشتباه و اشتباه کردن دانش‌آموزان اطلاعاتی ارزشمند را از وضعیت فرهنگی و تربیتی نظام آموزشی در اختیار می‌گذارد. در این راستا، ادراک معلمان از اشتباه کردن دانش‌آموزان بررسی شده است. **عدم دستیابی به اهداف آموزشی تعیین‌شده:** یکی از معانی اشتباه کردن از نظر معلمان این است که فرد به نتایج قابل انتظار دست نیافته است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱ معتقد است: «تصورم بر این است که فرد به آنچه پیش‌بینی کرده بود و می‌خواست دست نیافته است». (موارد مشابه: ۴).

بخشی از فرایند یادگیری: از دیگر تلقی‌هایی که معلمان از اشتباه کردن دارند این است که اشتباه کردن بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند یادگیری است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار کرده است: «به نظر من، اشتباه کردن بخش طبیعی از فرایند یادگیری است. هنگامی که دانش‌آموزان در حال کسب دانش و مهارت‌های جدید هستند، اشتباه کردن یک قدم اساسی در راه رسیدن به موفقیت است». (موارد مشابه: ۲، ۴ و ۱۰).

تفاوت در بازگویی مطالب با آنچه آموزش داده‌شده است: تصویری دیگر که معلمان از اشتباه کردن دارند، عدم بازگویی مطالب آن‌طور که آموزش داده‌شده‌اند، است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۳ اشاره کرده است: «من فکر می‌کنم اشتباه به معنای این است که دانش‌آموزی چیزی را کامل یاد گرفته باشد ولی در وقت پرسش از او، آن را آن‌طور که به او گفته‌اند جواب ندهد».

گفتار و کردار نادرست در بُعد اخلاقی: تلقی بعضی از معلمان از اشتباه این بود که اشتباه کردن بُعد اخلاقی دارد و چیزی که نادرست یا قبح‌ناشد را اشتباه می‌گویند که در این باره، گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۳ قابل تأمل است: «در مسائل اخلاقی، آنچه ناپسند باشد را اشتباه می‌گویند».

فرصتی برای کشف و یادگیری: دانش‌آموزان با اشتباه کردن فرصتی را برای متوجه شدن اشتباهاتشان و دستیابی به موفقیت پیدا می‌کنند که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «اشتباه کردن از جانب دانش‌آموزان نشانه‌ای از تلاش، تجربه و رشد است و می‌تواند به عنوان فرصتی برای یادگیری و بهبود در نظر گرفته شود. من باور دارم اشتباه کردن دانش‌آموزان نباید به عنوان یک عیب یا عدم توانایی در نظر گرفته شود، بلکه فرصتی برای کشف و درک بهتر مسائل و مفاهیم آموزشی است». (موارد مشابه: ۵، ۱۰، ۱۲).

خطا در فهم و اجرای مفهوم یا مهارت: تلقی دیگر معلمان از اشتباه کردن تصور غیرواقعی از یک چیز و بنابراین، لغزش از مسیر اصلی و خطا در اجرای مفهومی است که آموزش داده شده است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵

اعتقاد دارد: «به عنوان یک معلم، من تلقی می‌کنم «اشتباه» به معنای یک خطا یا نادرستی در فهم، اجرا، یا ارائه یک مفهوم یا مهارت است. اشتباه کردن نیز به معنای انجام این خطاها و نادرستی‌ها است» (موارد مشابه: ۸ و ۱۱).

۲. چگونگی واکنش معلمان به اشتباهات دانش‌آموزان

یکی از عوامل مؤثر بر ایجاد فرصت یادگیری از اشتباهات چگونگی واکنش معلمان در مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان است. آن‌ها واکنش‌هایی متفاوت را نشان می‌دهند که ممکن است کلامی یا غیرکلامی و مستقیم یا غیرمستقیم باشند و به افزایش یا کاهش یادگیری در دانش‌آموز منجر شوند. در این راستا، این واکنش‌ها در دو دسته سلبی و ایجابی طبقه‌بندی می‌شوند:

الف) واکنش‌های ایجابی

واکنش‌های ایجابی واکنش‌هایی هستند که بر تشویق، ایجاد انگیزه و کمک به یادگیری دانش‌آموز تمرکز دارند و به افزایش یادگیری و پیشرفت دانش‌آموز منجر می‌شوند. از جمله واکنش‌های ایجابی که معلمان ارائه کردند عبارت‌اند از: **پیدا کردن علت اشتباه:** یکی از دیگر از واکنش‌های معلمان در مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان پیدا کردن علت اشتباه است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۳ بیان کرده است: «واکنش‌ها متفاوت هستند؛ یک‌سری برچسپ می‌زنند، یک‌سری سعی در پیدا کردن علت و همراه بودن با دانش‌آموز برای برطرف کردن مشکل هستند» (موارد مشابه: ۱ و ۸). **مشوق و حمایتگر:** برخی دیگر از معلمان واکنشی متفاوت در مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان نشان می‌دهند و آنان را به یادگیری از اشتباه حمایت می‌کنند. در این راستا، گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۴ قابل تأمل است: «همکاران معلم ممکن است به اشتباه کردن دانش‌آموزان با شفقت و حمایت واکنش نشان دهند. آن‌ها ممکن است اشتباه را به عنوان فرصتی برای یادگیری و رشد برای دانش‌آموزان ببینند و سعی کنند تا آن‌ها را تشویق کنند تا از اشتباهاتشان یاد بگیرند و ادامه دهند» (موارد مشابه: ۵، ۱۰ و ۱۱).

راهنمایی و توجیه: از دیگر واکنش‌های معلمان در مواجهه با اشتباه راهنمایی کردن دانش‌آموزان است که در اظهارات مصاحبه‌شونده شماره ۵ مشهود است: «برخی از معلمان ممکن است در مواجهه با اشتباهات، دانش‌آموزان را به راهنمایی و توجیه کردن خطاهایشان برای حل مسأله و بهبود دانش و مهارت‌هایشان تشویق کنند» (موارد مشابه: ۴، ۸ و ۱۱).

ارزیابی و بازخورد: برخی از معلمان از فرصت استفاده می‌کنند و اشتباه را فرصتی برای بازخوردهای سازنده به دانش‌آموز می‌دانند. این امر در گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۵ مشهود است: «همکاران معلم ممکن است اشتباهات را به عنوان فرصتی برای ارزیابی عملکرد دانش‌آموزان درک کنند و بازخوردی مفید و سازنده را در ارتباط با اشتباهات و راه‌حل‌های بهتر ارائه دهند».

تشویق به یادگیری از اشتباه: واکنشی دیگر که معلمان هنگام اشتباه دانش‌آموزان دارند، تشویق کردن آنان به تلاش دوباره و یادگیری از اشتباه است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «من می‌توانم دانش‌آموز را تشویق کنم تا اشتباه را به عنوان فرصتی برای تجربه مجدد ببیند. با بیان اینکه هر اشتباه یک فرصت است تا مسیر درست را پیدا کنیم، ممکن است دانش‌آموزان را به تلاش بیشتر و تجربه مجدد تشویق کنم» (موارد مشابه: ۳، ۴).

پذیرش و تصحیح: یکی از واکنش‌های معلمان در مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان پذیرش اشتباه و سعی در تصحیح آن است که مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ در این باره بیان کرده است: «برخی از معلمان می‌توانند به دانش‌آموز اطلاع دهند که اشتباه کردن جزء فرآیند یادگیری است و با همکاری و تصحیح، می‌توان به بهبود آن دست یافت» (موارد مشابه: ۵).

اجازه اشتباه دادن به دانش‌آموزان: واکنش دیگر معلمان در برابر اشتباه کردن این است که به دانش‌آموزان اجازه اشتباه را بدهند که این امر در گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ مشهود است: «اگر رفتار اشتباه برای خود دانش‌آموز و اطرافیان خطرناک نباشد و صدمه‌ای به دانش‌آموز و اطرافیان وارد نشود، اجازه رفتار اشتباه را می‌دهم و از دانش‌آموز می‌خواهم نتیجه کار خود را توضیح دهد. اینکه رفتار اشتباه چه نتیجه‌ای برای او داشته است را توضیح دهد. در صورت امکان ترجیح می‌دهم رفتار و نتیجه عمل اشتباه را برای کلاس توضیح دهد».

استفاده از روش‌های یادگیری متنوع: از دیگر واکنش‌های معلمان به اشتباه کردن دانش‌آموزان بهره بردن از روش دیگر یادگیری است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «من می‌توانم به دانش‌آموزان کمک کنم تا روش‌های یادگیری متنوعی را امتحان کنند. اگر یک روش مشخص برای دانش‌آموز مؤثر نبوده است، می‌توانیم سعی کنیم روش‌های دیگری را امتحان کنیم تا به نتایجی بهتر برسیم».

توجه به نیازهای فردی: برخی از معلمان هنگام مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان سعی می‌کنند متناسب با هر دانش‌آموز رویکردی ویژه را در نظر بگیرند که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «من می‌توانم به نیازهای فردی هر دانش‌آموز توجه کنم و راهنمایی‌های مخصوص به او را ارائه دهم. با توجه به نیازها و استعدادها هر فرد، می‌توانم به دانش‌آموز کمک کنم تا با رویکردهایی متناسب با وی، خطاها را کمتر کند و بهبود یابد».

عدم استفاده از جملات مایوس‌کننده: از دیگر واکنش‌های معلمان استفاده نکردن از جملات مایوس‌کننده است که مصاحبه‌شونده شماره ۷ در این باره بیان کرده است: «از جملات بلند و مایوس‌کننده استفاده نمی‌کنم، زیرا عواقب منفی را افزایش می‌دهند و می‌دانم این کار هیچ کمکی به آموزش رفتار صحیح و درست نمی‌کند».

ب) واکنش‌های سلبی

واکنش‌هایی که با هدف تنبیه و سرزنش و ایجاد ترس و اضطراب در دانش‌آموز انجام شوند در دسته واکنش‌های سلبی قرار می‌گیرند. از جمله این واکنش‌ها می‌توان به نمونه‌های بیان‌شده از منظر معلمان اشاره کرد:

عصبانیت و خشم: یکی از واکنش‌هایی که معلمان هنگام مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان نشان می‌دهند عصبانیت شدن است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱ بیان کرده است: «بیشتر حالت عصبانیت و خشم به خود می‌گیرند» (موارد مشابه: ۶ و ۷).

تنبیه و تکویش: سرزنش دانش‌آموز به دلیل اشتباهی که از وی سر زده است یکی از واکنش‌های معلمان در مواجهه با اشتباهات آن‌ها است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اشاره کرده است: «واکنش‌هایی مختلف نسبت به اشتباه کردن دانش‌آموزان نشان می‌دهند. برخی از همکاران معلم ممکن است به اشتباه کردن دانش‌آموزان با تنبیه یا سرزنش واکنش نشان دهند. آن‌ها ممکن است فکر کنند اشتباه کردن یک عدم توانایی است و باید جلوی آن گرفته شود» (موارد مشابه: ۲، ۶ و ۱۱).

چشم‌پوشی کردن از اشتباه: از دیگر واکنش‌های معلمان در مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان عدم توجه به اشتباه و چشم‌پوشی از آن است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۳ اظهار کرده است: «یک‌سری چشم‌پوشی می‌کنند و زیاد اهمیت نمی‌دهند» (موارد مشابه: ۱۱).

مقاومت در برابر اشتباه کردن: یکی دیگر از واکنش‌هایی که معلمان در مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان دارند، این است که اجازه اشتباه کردن را به دانش‌آموزان نمی‌دهند و در برابر آن مقاومت می‌کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ در این باره بیان کرده است: «بعضی از معلمان تاب شنیدن و دیدن اشتباه کردن را ندارند و شدیداً مقاومت می‌کنند و دانش‌آموزانشان را به ترس و استرس وا می‌دارند و هیچ موقع نه فقط چشم‌پوشی نمی‌کنند، بلکه راه درست مواجهه با آن را نمی‌دانند».

۳. عوامل مؤثر بر شیوه مواجه شدن معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان

چگونگی واکنش معلمان در مواجهه شدن با اشتباه دانش‌آموزان به عواملی متعدد بستگی دارد. این عوامل در ایجاد جو حاکم بر کلاس و یادگیری دانش‌آموزان تأثیر دارند. این عوامل عبارت‌اند از:

هیجانی نبودن: یکی از عواملی که بر چگونگی مواجهه معلمان با دانش‌آموزان تأثیر دارد، هیجانی نبودن معلمان در آن لحظه است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۲ عامل: «هیجانی نبودن و در آن لحظه واکنش نشان ندادن، به معنایی صبور بودن» را جزء عوامل مؤثر بر نحوه مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان می‌داند (موارد مشابه: ۱، ۱۰، ۱۲ و ۶).

سطح مطالعه و آگاهی معلم: از دیگر عوامل مؤثر بر نحوه مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان آگاه بودن آنان از وضعیت و فلسفه اشتباه کردن است که طبق گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۲، «مطالعه و مواجهه آگاهانه» یکی دیگر از این عوامل است (موارد مشابه: ۱).

کیفی بودن نمرات: یکی دیگر از عوامل مؤثر بر نحوه مواجهه معلمان با اشتباه دانش‌آموزان نمرات کیفی و توصیفی است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۳ بیان کرده است: «من فکر می‌کنم همین نمرات کیفی تأثیری خوب دارند و دید معلم را به اینکه تلاش دانش‌آموز و شوق او بسیار مهم‌تر از نتیجه است، تغییر می‌دهند».

نوع اشتباه: نوع اشتباهی که دانش‌آموزان مرتکب می‌شوند می‌تواند شیوه مواجهه معلم را با اشتباه آنان تعیین کند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اظهار کرده است: «نوع اشتباه می‌تواند تأثیری زیاد بر نحوه مواجهه معلمان داشته باشد. برخی از اشتباهات ممکن است به سادگی قابل تصحیح باشند؛ در حالی که برخی دیگر به راهنمایی و توضیحات بیشتر نیاز دارند. معلمان ممکن است با توجه به نوع اشتباه رویکردهایی مختلف را در نظر بگیرند» (موارد مشابه: ۶).

سطح توانایی دانش‌آموز: عاملی دیگر که در مواجهه معلمان با اشتباه دانش‌آموزان تأثیر دارد، توانایی‌های دانش‌آموز است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اشاره کرده است: «توانایی و پیشرفت هر دانش‌آموز ممکن است در مواجهه با اشتباهات تأثیر داشته باشد. معلمان باید به توانایی هر دانش‌آموز توجه کنند و روش‌هایی مناسب را برای مواجهه با اشتباهات آن‌ها انتخاب کنند. ممکن است به توضیحات بیشتر، تمرینات تکراری یا راهنمایی فردی نیاز باشد».

نگرش معلم: علاوه بر عوامل بیان‌شده، رویکرد معلم نیز می‌تواند بر چگونگی مواجهه با اشتباهات تأثیر گذار باشد. در این باره، گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۴ قابل تأمل است: «رویکرد و نگرش معلمان نسبت به اشتباهات دانش‌آموزان

نقشی مهم را در مواجهه صحیح با این اشتباهات ایفا می‌کند. معلمانی که به عنوان مربیان صبور و حمایت‌کننده ایفای نقش کنند و اشتباهات را به عنوان فرصت‌های یادگیری درک کنند، معمولاً موفق‌تر هستند» (موارد مشابه: ۸، ۹ و ۱۱).

فرهنگ کلاس: از دیگر عوامل مؤثر بر مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان فرهنگ موجود در کلاس است که در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «فرهنگ کلاس و روابط بین معلم و دانش‌آموزان نیز می‌تواند بر نحوه مواجهه معلمان با اشتباهات تأثیرگذار باشد. در محیطی که خطاها قابل قبول هستند و به عنوان بخشی از روند یادگیری در نظر گرفته می‌شوند، دانش‌آموزان احتمالاً با اطمینانی بیشتر یاد می‌گیرند و از مواجهه با اشتباهات خود نگران نخواهند بود».

آگاهی از فلسفه یادگیری: از دیگر عوامل مؤثر بر چگونگی مواجهه با اشتباهات آگاهی از فلسفه یادگیری است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اشاره کرده است: «نحوه نگرش و فلسفه یادگیری معلمان می‌تواند تأثیری جالب توجه بر مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان داشته باشد. معلمانی که به عنوان راهنما و همراه دانش‌آموزان در مسیر یادگیری می‌ایستند و از خطاها به عنوان فرصتی برای یادگیری استفاده می‌کنند، به طور کلی مواجهه‌ای مثبت‌تر با اشتباهات دانش‌آموزان دارند» (موارد مشابه: ۱۱).

روابط معلم - دانش‌آموز: عامل مؤثر دیگر نوع ارتباطی است که معلم و دانش‌آموز با یکدیگر دارند. مصاحبه‌شونده شماره ۵ در این راستا بیان کرده است: «نوع رابطه معلم و دانش‌آموز نیز می‌تواند بر نحوه مواجهه معلم با اشتباهات تأثیر بگذارد. معلمانی که به دانش‌آموزان خود اعتماد دارند و برای آن‌ها ارزش قائل هستند، ممکن است در مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان بیشتر بهبود و راهنمایی ارائه کنند تا اینکه آن‌ها را سرزنش یا نقد کنند».

روش‌ها و مهارت‌های تدریس: از دیگر عوامل مؤثر بر چگونگی مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان روش تدریسی است که آن‌ها استفاده می‌کنند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار داشته است: «روش‌های تدریس معلمان نیز می‌تواند تأثیری زیاد بر نحوه مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان داشته باشند. معلمانی که از روش‌های فعالیت‌محور و ارائه بازخورد سازنده استفاده می‌کنند، معمولاً بهترین راهکارها را برای بهبود خطاهای دانش‌آموزان پیدا می‌کنند و در مواجهه با اشتباهات، راهنمایی‌هایی مؤثرتر را ارائه می‌دهند» (موارد مشابه: ۱۱).

میزان تجربه و آموزش معلمان: از دیگر عوامل مؤثر بر مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان تجربه‌های معلمان در موقعیت‌های مختلف مواجهه با اشتباهات است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «تجربه و آموزش حرفه‌ای معلمان نیز می‌تواند بر نحوه مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان تأثیر داشته باشد. معلمانی که تجربه و آموزشی مناسب در زمینه راهنمایی و مواجهه با اشتباهات دارند، معمولاً بهترین روش‌ها و راهبردها را برای کمک به دانش‌آموزان در مواجهه با خطاها انتخاب می‌کنند» (موارد مشابه: ۸ و ۱۱).

محیط آموزشی: یکی دیگر از عوامل محیط آموزشی است که مصاحبه‌شونده شماره ۵ به آن اشاره کرده است: «محیط آموزشی و فرهنگ مدرسه نیز ممکن است بر نحوه مواجهه معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان تأثیر بگذارد. محیطی که از تعهد به یادگیری و توسعه مهارت‌ها حمایت می‌کند، معلمان را به مواجهه مثبت‌تر با اشتباهات دانش‌آموزان ترغیب می‌کند» (موارد مشابه: ۱، ۶، ۱۲).

نحوه قضاوت معلمان: از دیگر عوامل مؤثر بر مواجهه معلمان با اشتباهات دانش آموزان عدم قضاوت دانش آموز است که مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ به آن اشاره کرده است: «همیشه اشتباهات را جزء زندگی و حقی برای خود و دیگران بدانیم و زود قضاوت نکنیم و برجسپ نزنیم».

۴. پیامدهای اشتباه کردن دانش آموزان

اشتباه کردن امری بدیهی است که خواه‌ناخواه پیش می‌آید؛ اما گاهی پیامدهایی منفی را برای دانش آموز به دنبال دارد و گاهی نیز انگیزه‌ای برای تلاش بیشتر و مقدمه موفقیت دانش آموز می‌شود. در ادامه، پیامدهای مثبت و منفی اشتباه کردن دانش آموزان از منظر معلمان بررسی شده‌اند.

الف) پیامدهای مثبت

اشتباه کردن امری طبیعی است که در بسیاری از مواقع فایده‌هایی زیاد برای افراد دارد و می‌تواند زمینه تجربه‌های بزرگ‌تر و موفقیت‌های بیشتر شود. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان پیامدهای مثبت زیر را برای اشتباه کردن برشمرده‌اند: **عدم ذهنیت کمال‌گرایی:** یکی از پیامدهای مثبت اشتباه کردن از منظر معلمان دور شدن نگرش بی‌نقص بودن است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۲ بیان کرده است: «کمال‌گرایی و ذهنیت بی‌نقص بودن را از او دور خواهد کرد و از عهده تلاش برای برطرف کردن نقص و مشکل برمی‌آید؛ البته، اگر آگاهانه با اشتباه او مواجهه شود».

تلاش بیشتر: یکی دیگر از پیامدهای مثبت اشتباه کردن امتحان کردن راه‌حل‌ها و فعالیت‌های بیشتر است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۳ اشاره می‌کند: «بعضی اوقات خود اشتباه یک موتور محرک برای فعالیت و تلاش بیشتر دانش آموز می‌شود و او بیشتر انگیزه می‌گیرد».

فرصتی برای رشد و یادگیری: پیامد مثبت دیگر اشتباه کردن رشد و یادگیری دانش آموز است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «اشتباه کردن به دانش آموزان فرصتی را برای رشد و یادگیری ارائه می‌دهد. آن‌ها می‌توانند از اشتباهات خود یاد بگیرند و در فرآیند یادگیری بهبود یابند» (موارد مشابه: ۵ و ۱۱).

تقویت اعتمادبه‌نفس: یکی دیگر از پیامدهای مثبت اشتباه کردن افزایش اعتمادبه‌نفس دانش آموز است. مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «زمانی که دانش آموزان می‌فهمند اشتباه کردن طبیعی است و جزئی از فرآیند یادگیری است، اعتمادبه‌نفس آن‌ها تقویت می‌شود. آن‌ها به تدریج خود را در کنترل خطاها و تلاش برای پیشرفت می‌بینند» (موارد مشابه: ۵، ۱۰ و ۱۱).

تقویت مهارت‌های مسئولیت‌پذیری: یکی دیگر از پیامدهای مثبت اشتباه کردن متعهد و مسئولیت‌پذیر بار آمدن دانش آموز است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اظهار کرده است: «اشتباه کردن می‌تواند به دانش آموزان کمک کند تا مسئولیت خود را در قبال اعمال و پیامدهای آن‌ها بپذیرند. آن‌ها می‌توانند بیاموزند بهبود خود را مدیریت کنند و تلاش کنند تا اشتباهات خود را تصحیح کنند» (موارد مشابه: ۱۱).

تشویق به خلاقیت و نوآوری و کنجکاوی: اشتباه کردن می‌تواند خلاقیت و نوآوری را نیز در دانش آموزان افزایش دهد. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اشاره می‌کند: «اشتباه کردن ممکن است دانش آموزان را تشویق کند تا راهکارهایی جدید را برای حل مسائل پیدا کنند و خلاقیت و نوآوری خود را تقویت کنند» (موارد مشابه: ۸ و ۱۰).

تجربه‌اندوزی: اشتباه کردن می‌تواند تجربه‌هایی ارزنده و مفید را برای فرد به دنبال داشته باشد که مصاحبه‌شونده شماره ۷ در این باره بیان کرده است: «اشتباه یک دانش آموز ممکن است با مواجهه مناسب به تجربه‌ای مثبت برای دانش آموز بینجامد و با یک رفتار نابه‌جا به تکرار اشتباه و لغزش دوباره دانش آموز منجر شود» (موارد مشابه: ۱).

تقویت ریسک‌پذیری: با دادن بازخورد درست به اشتباه دانش آموزان می‌توان ریسک‌پذیری را در آن‌ها تقویت کرد. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ بیان کرده است: «اشتباه کردن بهترین معلم برای انسان است. به نظر من یکی از روش‌های آموزشی محسوب می‌شود. اجازه دادن برای مرتکب شدن اشتباه قدرت ریسک‌پذیری را در دانش آموز افزایش می‌دهد. البته، باید نوع رفتار اشتباه و تعداد دفعات تکرار حتما در نظر گرفته شوند» (موارد مشابه: ۱).

ب) پیامدهای منفی

اشتباه کردن ممکن است عمدی یا غیرعمدی اتفاق بیفتد که ممکن است به دلیل فقدان تجربه یا ناآگاهی باشد؛ اما در این صورت نیز ممکن است پیامدهای منفی را برای فرد به همراه داشته باشد. از جمله پیامدهای منفی که مصاحبه‌شوندگان به آن‌ها اشاره کرده‌اند عبارت‌اند از:

کاهش اعتمادبه‌نفس: یکی از پیامدهای منفی اشتباه کردن کم شدن اعتمادبه‌نفس دانش آموز است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «اگر دانش آموزان به طور مداوم به خاطر اشتباهاتشان نقد شوند، این امر ممکن است اعتمادبه‌نفس آن‌ها را کاهش دهد و احساس ناتوانی را در آن‌ها تقویت کند» (موارد مشابه: ۱، ۳، ۵ و ۱۱).

ترس از ریسک‌پذیری: یکی دیگر از پیامدهای منفی اشتباه کردن ایجاد حس ترس از موقعیت‌های مشابه اشتباه کردن است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار کرده است: «اگر اشتباهات معیاری برای تحکیم خودباوری و یادگیری در نظر گرفته نشوند، دانش آموزان ممکن است از ریسک‌پذیری و امتحان کردن راهکارهای جدید منصرف شوند و در زمینه‌های جدید تردید داشته باشند» (موارد مشابه: ۱، ۴، ۵ و ۱۱).

کاهش تمرکز و انگیزه: از دیگر پیامدهای منفی اشتباه کردن کاهش انگیزه برای تلاش و فعالیت بیشتر است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اشاره کرده است: «اگر اشتباهات دانش آموزان به شدت مورد توجه و تأکید قرار گیرند، این امر ممکن است باعث کاهش تمرکز و انگیزه آن‌ها در فرایند یادگیری شود» (موارد مشابه: ۵ و ۱۰).

ناامیدی و عدم تلاش و کوشش: ناامید شدن از ادامه تلاش کردن یکی دیگر از پیامدهای منفی است که اشتباه کردن به دنبال دارد. مصاحبه‌شونده شماره ۵ در این باره اشاره کرده است: «اگر اشتباهات منفی تلقی شوند و به سرزنش و انتقاد شدید منجر شوند، دانش آموزان ممکن است احساس ناامیدی کنند و از تلاش برای بهبود خودداری کنند» (موارد مشابه: ۶ و ۱۰).

کاهش اشتیاق به یادگیری: کاهش شوق به یادگیری از دیگر پیامدهای منفی اشتباه کردن است که مصاحبه‌شونده شماره ۵ در این باره بیان کرده است: «اشتباهاتی که با تنبیه و سرزنش همراه هستند، ممکن است باعث کاهش اشتیاق دانش آموزان به یادگیری شوند. آن‌ها ممکن است احساس کنند هیچ تلاشی برای بهتر شدن نمی‌کنند یا تلاش آن‌ها نتیجه‌ای نخواهد داشت» (موارد مشابه: ۱۱).

۵. چگونگی تأثیر تلقی معلم و شیوه‌های مواجهه وی با اشتباه کردن دانش‌آموزان بر تربیت‌پذیری آن‌ها
همه دانش‌آموزان ممکن است در اثر اضطراب یا عوامل دیگر دچار اشتباهاتی شوند که در این موقعیت‌ها، شیوه مواجهه معلم با اشتباهات دانش‌آموزان و بازخوردی که درباره نوع اشتباه به آن‌ها می‌دهد تأثیری به‌سزا بر عملکرد بعدی دانش‌آموزان و تربیت‌پذیری آن‌ها دارد. در این باره، مصاحبه‌شوندگان عواملی را که بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان تأثیر دارند بیان کرده‌اند:

ایجاد فضای امن: تلقی که معلم از اشتباه کردن و نحوه مواجهه با آن دارد می‌تواند در ایجاد یک محیط امن برای دانش‌آموز نقشی به‌سزا داشته باشد. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «معلم باید فضایی امن را برای دانش‌آموزان ایجاد کند تا آن‌ها به راحتی اشتباه کنند و از خطاهایشان بیاموزند. این فضا باید بدون تنبیه‌های سخت و نقد سخت باشد و به جای آن، به دانش‌آموزان کمک کند تا از خطاهایشان یاد بگیرند».

ارزش‌گذاری به یادگیری از اشتباه: معلم می‌تواند با تشویق کردن دانش‌آموز به یادگیری از اشتباه در تربیت‌پذیری آن‌ها نقشی مؤثر داشته باشد در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اشاره کرده است: «معلم باید دانش‌آموزان را تشویق کند تا اشتباهات خود را برجسته کنند و از آن‌ها بیاموزند. این کار ممکن است از طریق ایجاد فضای باز برای بحث و تبادل نظر در کلاس، تشویق به ارائه نظرات مختلف و تشویق به خلاقیت و نوآوری در حل مسائل انجام شود» (موارد مشابه: ۱، ۵، ۱۰ و ۱۱).

ایجاد فضای آموزشی پشتیبان‌کننده: فضای آموزشی که نقش حمایت‌کننده و پشتیبان‌کننده دانش‌آموز در هر شرایطی را داشته باشد در تربیت‌پذیری دانش‌آموزان تأثیر بسیار دارد؛ از همین رو است که مصاحبه‌شونده شماره ۴ اظهار کرده است: «معلم می‌تواند فضای آموزشی را به گونه‌ای طراحی کند که در آن اشتباه کردن مجاز و قابل قبول باشد. ایجاد فضایی که از ترس و نقد بی‌رویه جلوگیری می‌کند و به جای آن، تشویق به اشتباه کردن و یادگیری از آن را پشتیبانی می‌کند، به تربیت‌پذیری دانش‌آموزان کمک می‌کند» (موارد مشابه: ۵).

ترغیب به تجربه و خطا: از دیگر عواملی که معلم با آن می‌تواند در تربیت‌پذیری دانش‌آموزان تأثیر داشته باشد، ترغیب آن‌ها به تجربه کردن است که در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «معلم باید دانش‌آموزان را تشویق کند تا خود را در مواجهه با چالش‌ها و خطاها قرار دهند. آن‌ها باید از تجربه‌های خود یاد بگیرند و از خطاها به عنوان فرصتی برای رشد و یادگیری استفاده کنند».

الهام‌بخشی از مدل‌های نقش: بهترین عامل در ایجاد یک صفت در دانش‌آموزان این است که معلم خود دارای آن صفت و یک الگوی عملی برای آن‌ها باشد. در این باره، گفته‌های مصاحبه‌شونده شماره ۴ قابل تأمل است: «معلم می‌تواند خود را به عنوان یک مدل نقش برای دانش‌آموزان قرار دهد. اگر معلم نشان دهد که خود نیز اشتباه می‌کند و از آن یاد می‌گیرد، دانش‌آموزان نیز به تدریج به پذیرش و اصلاح خطاهای خود عادت خواهند کرد».

ایجاد فرصت‌های یادگیری: ایجاد فرصت‌های یادگیری به صورت گروهی یکی دیگر از عواملی است که می‌تواند در تربیت‌پذیری دانش‌آموزان نقشی مؤثر داشته باشد. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «معلم می‌تواند فرصت‌هایی را ایجاد کند تا دانش‌آموزان بتوانند با یکدیگر درباره اشتباهات خود صحبت کنند و از تجربه‌های همدیگر یاد بگیرند. این فرصت‌ها می‌توانند با جلسه‌های گروهی، تمرینات همکاری و تبادل نظرهای سازنده ایجاد شوند» (موارد مشابه: ۱۲).

استفاده از روش‌های یادگیری فعال: از دیگر عوامل مؤثر بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان استفاده از روش‌های متنوع یادگیری است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «معلم می‌تواند از روش‌های یادگیری فعال مانند مطالعه معکوس، یادگیری مشارکتی و تجربه‌مندی استفاده کند. این روش‌ها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا خودشان از اشتباهات یاد بگیرند و بازخورد خود را درک کنند».

مهارت‌های ارتباطی مؤثر: از دیگر عوامل مؤثر بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان مهارت‌های ارتباطی است که معلم با دانش‌آموزان دارد. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ بیان کرده است: «معلم مهارت‌های ارتباطی مؤثری دارد که ممکن است تأثیری مثبت بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان داشته باشند. معلمانی که می‌توانند به دانش‌آموزان خود با مهربانی و احترام صحبت کنند و اشتباهات را با توجه به نیازها و توانایی‌های دانش‌آموز تصحیح کنند، ممکن است دانش‌آموزان را به یادگیری مثبت تر ترغیب کنند».

تشویق به تفکر منطقی و تفکر انتقادی: از دیگر عوامل مؤثر بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان تشویق آن‌ها به تفکر انتقادی و خلاقانه است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ بیان کرده است: «معلمان می‌توانند از اشتباهات دانش‌آموزان به عنوان فرصتی برای ترغیب به تفکر منطقی و تفکر انتقادی استفاده کنند. آن‌ها می‌توانند دانش‌آموزان را تشویق کنند تا اشتباهات خود را بررسی و دلایل آن‌ها را درک کنند».

مدیریت مناسب اشتباهات: از دیگر عوامل مؤثر بر تربیت‌پذیری دانش‌آموزان مدیریت مناسب اشتباهات دانش‌آموزان است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ اشاره کرده است: «معلمان می‌توانند اشتباهات دانش‌آموزان را به شیوه‌ای مناسب مدیریت کنند تا از آن‌ها به عنوان فرصت‌های آموزشی بهره ببرند و به دانش‌آموزان کمک کنند تا از این تجربه‌ها یاد بگیرند» (موارد مشابه: ۸).

بخش دوم: ایده‌ها و راهکارهای معلمان برای بهبود فرهنگ یادگیری از اشتباه

با توجه به اینکه امکان اشتباه کردن برای هر فردی وجود دارد، یادگیری فرهنگ مواجهه با آن از ارکان ضروری برای خلق فرصت‌های رشد و یادگیری است؛ از این رو، در این بخش بر لزوم ایجاد فرهنگ یادگیری از اشتباه در میان دانش‌آموزان و بهبود آن در مدارس تأکید شده است.

۱. راهکارهای معلمان برای تشویق دانش‌آموزان به ایجاد فرصت‌های رشد و یادگیری از اشتباهات

ایجاد فرصت‌هایی برای رشد و یادگیری تجربی و عملی مستلزم ارائه راهکارهایی کاربردی برای دانش‌آموزان است. از جمله راهکارهای معلمان برای تشویق به ایجاد فرصت یادگیری از اشتباه عبارت‌اند از:

ایجاد ارتباط مناسب: یکی از راهکارهای معلمان برای تشویق دانش‌آموزان به یادگیری از اشتباه خود ایجاد ارتباط مناسب با آن‌ها است که در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱ بیان کرده است: «با ایجاد ارتباط مناسب و خودباوری به اینکه هر انسانی اشتباه می‌کند و انسان‌ها هرگز کامل نیستند، می‌توان دانش‌آموزان را به ایجاد فرصت‌های رشد و یادگیری از اشتباهات تشویق کرد».

دیدگاه درست نسبت به اشتباه: یکی دیگر از راهکارهای معلمان برای تشویق به ایجاد فرصت یادگیری از اشتباه ذهنیت درست از اشتباه کردن است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۲ بیان کرده است: «مهم‌ترین نکته آگاه بودن و تعریف درست اشتباه در ذهنیت معلم است؛ اینکه اشتباه کردن جزئی از ویژگی و رفتاری عادی از دانش‌آموز است که

باید واکنشی و هیجانی با آن مواجهه نشود و از آن به عنوان ابزاری برای سرزنش و سلب کردن تلاش و پشتکار دانش آموز استفاده نشود» (موارد مشابه: ۱۱).

ترغیب دانش آموزان به تلاش کردن: اگر تلاش دانش آموزان مورد توجه و تشویق قرار گیرد و به جای سرزنش بعد از اشتباه، آن‌ها به تلاش کردن و امتحان کردن راه‌حل‌های جدید ترغیب شوند، می‌تواند دیدگاهی درست از اشتباه را در ذهن دانش آموزان ایجاد کند. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۳ اظهار داشته است: «اینکه کودکان را با اشتباهاتشان تعریف نکند و آن‌ها را جدا از اشتباهات و وضعیت درسی‌شان بداند و این را به دانش آموزان بفهماند که برای من تلاششان مهم است نه اینکه اشتباه نداشتن شما و اینکه چیزی را که خودت انجام داده باشی و اشتباه باشد را بسیار بیشتر از چیزی که کسی کمکت کرده باشد و بدون اشتباه باشد می‌پسندم». (موارد مشابه: ۶).

ایجاد فضای امن برای یادگیری: از دیگر راهکارها برای تشویق به ایجاد فرصت یادگیری از اشتباهات، سازماندهی محیط یادگیری است که مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «معلم باید فضایی ایجاد کند که دانش آموزان در آن احساس امنیت کنند و بتوانند بدون ترس از سرزنش و قضاوت، اشتباهات خود را بیان کنند. این فضا باید فرصتی برای آزادی بیان و ارتباط با معلم و دیگر دانش آموزان فراهم کند». (موارد مشابه: ۴، ۷ و ۱۰).

تشویق به تفکر انتقادی: با تشویق دانش آموزان به مهارت‌های حل مسأله و تفکر انتقادی می‌توان دیدگاهی بهتر را نسبت به اشتباه کردن در ذهن آنان ایجاد کرد. مصاحبه‌شونده شماره ۴ در این راستا اشاره کرده است: «معلم می‌تواند دانش آموزان را تشویق کند تا درباره اشتباهات خود فکر کنند و پرسش‌هایی را مطرح کنند. آن‌ها ممکن است از دانش آموزان بخواهند توضیح دهند که چرا این اشتباه رخ داده است و چه راه‌حلی برای بهبود وجود دارد. این کار کمک می‌کند تا دانش آموزان تفکر انتقادی و تحلیلی را تقویت کنند». (موارد مشابه: ۵، ۱۰ و ۱۱).

ارائه بازخورد سازنده: یکی دیگر از راهکارهای ترغیب به ایجاد فرصت یادگیری از اشتباه کردن ارائه بازخوردهای سازنده بعد از اشتباه کردن است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «معلم می‌تواند به دانش آموزان بازخورد سازنده و مثبت درباره عملکردشان در حل مسأله و اشتباهاتشان دهند. این بازخورد ممکن است شامل تشویق به تلاش بیشتر، شناسایی نقاط قوت و ضعف و ارائه راهنمایی برای بهبود باشد» (موارد مشابه: ۵، ۸ و ۱۱).

ایجاد فرصت برای تجربه عملی: با ایجاد شرایطی که در آن دانش آموزان اجازه اشتباه کردن داشته باشند و تجربه کسب کنند، فرصت یادگیری از اشتباهات برای آن‌ها فراهم می‌شود. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «معلم می‌تواند فرصت‌هایی را برای تجربه عملی و آزمون مجدد فراهم کند. این امر به دانش آموزان اجازه می‌دهد تا از اشتباهاتشان یاد بگیرند و مسیرهایی جدید را امتحان کنند. همچنین، این فرصت‌ها به دانش آموزان اعتمادبه‌نفسی بیشتر در مواجهه با اشتباهات می‌دهند».

ارائه نمونه‌های الگویی: یکی دیگر از راهکارها برای ایجاد فرصت رشد و یادگیری از اشتباهات ارائه نمونه‌های الگویی از افراد موفق است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «معلم می‌تواند مثال‌هایی از شخصیت‌های موفق و شهیر را به دانش آموزان ارائه دهد که در گذشته با اشتباهات مواجه شده‌اند اما از آن‌ها به عنوان فرصتی برای رشد و یادگیری بهره برده‌اند. این مثال‌ها می‌تواند برای دانش آموزان الهام‌بخش و تحریک‌کننده باشند» (موارد مشابه: ۱۱).

مشارکت در فعالیت‌های گروهی: با مشارکت در فعالیت‌های گروهی فرصت یادگیری از اشتباهات برای دانش‌آموزان فراهم می‌شود. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اشاره کرده است: «معلم می‌تواند دانش‌آموزان را در فعالیت‌های گروهی و همکاری با هم دعوت کند. این فعالیت‌ها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا از تجربه‌ها و اشتباهات یکدیگر استفاده کنند و از طریق همکاری و تبادل دانش، بازدهی بیشتری داشته باشند».

ارائه چالش‌های متنوع: از دیگر راهکارهای یادگیری از اشتباهات به چالش کشاندن دانش‌آموزان برای مسائل مختلف است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار کرده است: «معلم می‌تواند چالش‌هایی متنوع را برای دانش‌آموزان فراهم کند تا آن‌ها را به داشتن دیدگاهی پویا و تجربه اشتباهات تشویق کند. این چالش‌ها ممکن است شامل پرسش‌های باز، مسأله‌های عملی و پروژه‌های گروهی باشند که به دانش‌آموزان امکان می‌دهند تا خلاقیت خود را بیان کنند و از اشتباهات خود یاد بگیرند. با اجرای این راهکارها، معلمان می‌توانند دانش‌آموزان را به یادگیری از اشتباهات تشویق کنند و به آن‌ها نشان دهند که اشتباهات جزئی از راهبرد یادگیری و در واقع، فرصتی برای رشد و پیشرفت هستند».

توجیه و توضیح: یکی دیگر از راهکارهای معلمان برای ایجاد فرصت یادگیری از اشتباهات توجیه اشتباهات برای دانش‌آموزان است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ بیان کرده است: «معلمان می‌توانند به دانش‌آموزان توضیح دهند که اشتباهات جزء فرآیند یادگیری هستند و باید به عنوان فرصتی برای تصحیح و پیشرفت دیده شوند. آن‌ها می‌توانند بیان کنند از اشتباهات می‌توان به عنوان یکی از بهترین راه‌ها برای یادگیری استفاده کرد».

آموزش راهبردهای مدیریت اشتباهات: آموزش چگونگی مدیریت اشتباهات راهکاری بسیار مؤثر برای یادگیری از آن‌ها است که در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ بیان کرده است: «معلمان می‌توانند به دانش‌آموزان راهبردهای مدیریت اشتباهات را آموزش دهند. این راهبردها ممکن است شامل تجزیه و تحلیل اشتباهات، برنامه‌ریزی برای تصحیح آن‌ها و انتخاب راه‌حل‌های بهتر باشند؛ بنابراین، تشویق دانش‌آموزان به نگاه به اشتباهات به عنوان فرصتی برای رشد و یادگیری می‌تواند به تربیت‌پذیری و مهارت‌های فراتر از مفاهیم آموزشی کمک کند و آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های زندگی آماده کند».

۲. چگونگی بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان در مدارس

ایجاد فرهنگ درست مواجهه با اشتباه کردن باید از همان دوران ابتدایی در دانش‌آموزان شکل بگیرد تا آن‌ها بتوانند در صورت بروز اشتباه از آن درس بگیرند و زمینه رشد و یادگیری خود را رقم بزنند. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان در مدارس نکاتی را بیان کرده‌اند:

ایجاد خودباوری در دانش‌آموزان: یکی از کارهایی که با آن می‌توان دانش‌آموزان را با شیوه درست مواجهه با اشتباهات آگاه کرد، ایجاد خودباوری و باور به توانایی‌های خود است که مصاحبه‌شونده شماره ۱ در این باره بیان کرده است: «با ایجاد خودباوری به اینکه حتماً بعد از اشتباه موفقیت نیز حاصل خواهد شد و همیشه باید اشتباه رخ دهد تا تجربه کسب شود، می‌توان به بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان کمک کرد».

توانمند کردن معلمان و کادر اجرایی: معلمان آگاه و توانا می‌توانند فرهنگ درست مواجهه با اشتباهات را نیز در مدرسه بهبود بخشند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۲ معتقد است: «آگاه‌سازی و توانمند کردن معلمان و کادر اجرایی مدارس و همچنین، آگاه کردن و آموزش والدین در این راستا انجام شود» (موارد مشابه: ۸، ۱۰ و ۱۱).

آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی: دانش‌آموزانی که مهارت‌های تفکر انتقادی را بدانند، بهتر می‌توانند اشتباهات را مدیریت کنند و از آن‌ها یاد بگیرند. این امر در ایجاد فرهنگ درست مواجهه با اشتباهات تأثیری به‌سزا دارد. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اشاره کرده است: «آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی به دانش‌آموزان می‌تواند به ایجاد فرهنگی متمرکز بر رشد و آموزش از طریق اشتباهات کمک کند. این مهارت‌ها شامل توانایی تحلیل، ارزیابی و بحث کردن درباره ایده‌ها و راه‌حل‌ها هستند» (موارد مشابه: ۱۱).

تشویق به مشارکت و تفکر خلاقانه: از دیگر کارهایی که می‌توان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباهات انجام داد، تشویق دانش‌آموزان به تفکر خلاقانه است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ بیان کرده است: «تشویق دانش‌آموزان به تفکر خلاقانه و مسأله‌محور می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا اشتباهات را به عنوان فرصتی برای ارائه راه‌حل‌های نوآورانه ببینند. این امر کمک می‌کند تا در دانش‌آموزان انگیزه و اعتمادبه‌نفسی بیشتر برای امتحان کردن راه‌حل‌های جدید ایجاد شود» (موارد مشابه: ۵، ۶، ۱۱).

آموزش مهارت‌های روان‌شناختی: دانش‌آموزان آگاه از توانایی‌ها و احساسات خود بهتر می‌توانند اشتباهات خود را کنترل کنند. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «ارائه آموزش درباره اهمیت مواجهه با اشتباهات و توانمندی‌های مرتبط می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا با اشتباه کردن مواجه شوند و آن را به عنوان فرصتی برای رشد و یادگیری ببینند. این آموزش ممکن است شامل توانمندسازی روانی، توانایی تحمل شکست، ارتقای خودشناسی و توانمندی‌های مرتبط با مدیریت اشتباهات باشد».

ایجاد فرهنگ مثبت در مدرسه: در مدرسه‌ای که به اشتباهات دانش‌آموزان به عنوان فرصتی برای یادگیری نگاه شود، رشد و پیشرفت دانش‌آموزان محسوس‌تر و بیشتر است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۵ بیان کرده است: «مدیران و معلمان باید فرهنگی مثبت را در مدرسه ایجاد کنند که بر اشتباه کردن به عنوان فرصتی برای یادگیری تأکید کند. این کار ممکن است از طریق تشویق به اشتباه کردن، ایجاد فضای امن برای بیان اشتباهات و تشویق به تفکر انتقادی و خلاقیت انجام شود. همچنین، معلمان و مدیران باید به عنوان نمونه‌های الهام‌بخش به دانش‌آموزان نشان دهند که خود آن‌ها نیز اشتباه می‌کنند و از آن برای رشد و پیشرفت استفاده می‌کنند» (موارد مشابه: ۱۱).

توجه به فرایند یادگیری: از دیگر عوامل مؤثر بر بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان توجه به فرایند یادگیری به‌جای نتیجه یادگیری است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار کرده است: «به‌جای تمرکز فقط بر روی نتیجه، توجه به فرایند یادگیری و تلاش دانش‌آموزان برای بهبود می‌تواند فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن را تقویت کند. این کار ممکن است از طریق تشویق به تلاش و پیشرفت، تمرکز بر روی یادگیری و توجه به راهبردهای یادگیری انجام شود» (موارد مشابه: ۳).

ترویج توانمندی‌های انفرادی: با ارتقای مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی دانش‌آموزان می‌توان دانش‌آموزان را توانمند کرد تا بتوانند اشتباهات خود را مدیریت کنند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ بیان کرده است: «مدارس می‌توانند بر توانمندی‌های انفرادی دانش‌آموزان تأکید کنند و به آن‌ها اجازه دهند تا به شیوه‌های خود به اشتباهات خود نگاه کنند و از آن‌ها یاد بگیرند».

برگزاری جلسات تشویقی و مشاوره: از دیگر عوامل مؤثر بر بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباهات برگزاری جلسه‌های تشویقی برای دانش‌آموزان است. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ اظهار داشته است: «برگزاری جلسه‌های تشویقی و مشاوره با دانش‌آموزان می‌تواند به ایجاد افکار و انگیزه مثبت در آن‌ها کمک کند».

جدول ۲: نگرش و راهکارهای معلمان در مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان

Table 2: Attitudes and solutions of teachers in the face of students making mistakes

مفهوم (مضمون)	مقوله
عدم دستیابی به اهداف آموزشی تعیین شده	ادراک معلمان از «اشتباه» و «اشتباه کردن»
بخشی از فرایند یادگیری	
تفاوت در بازگویی مطالب با آنچه آموزش داده شده	
گفتار و کردار نادرست در بُعد اخلاقی	
فرصتی برای کشف و یادگیری	
خطا در فهم و اجرای مفهوم یا مهارت	
پیدا کردن علت اشتباه	چگونگی واکنش معلمان به اشتباهات دانش‌آموزان
مشوق و حمایتگر	
راهنمایی و توجیه	
ارزیابی و مواجهه	
تشویق به یادگیری از اشتباه	
پذیرش و تصحیح	
اجازه اشتباه دادن به دانش‌آموزان	
استفاده از روش‌های یادگیری متنوع	
توجه به نیازهای فردی	
عدم استفاده از جملات مایوس‌کننده	
عصبانیت و خشم	
تنبیه و نکوهش	
چشم‌پوشی کردن از اشتباه	عوامل مؤثر بر شیوه مواجهه شدن معلمان با اشتباهات دانش‌آموزان
مقاومت در برابر اشتباه کردن	
هیجانی نبودن	
سطح مطالعه و آگاهی معلم	
کیفی بودن نمرات	
نوع اشتباه	
سطح توانایی دانش‌آموز	
نگرش معلم	
فرهنگ کلاس	
آگاهی از فلسفه یادگیری	
روابط معلم - دانش‌آموز	
روش‌ها و مهارت‌های تدریس	

مقوله	مفهوم (مضمون)
پیامدهای اشتباه کردن دانش آموزان	میزان تجربه و آموزش معلمان
	محیط آموزشی
	نحوه قضاوت معلمان
	عدم ذهنیت کمال گرایی
	تلاش بیشتر
	فرصتی برای رشد و یادگیری
	تقویت اعتماد به نفس
	تقویت مهارت‌های مسئولیت پذیری
	تشویق به خلاقیت و نوآوری و کنجکاوی
	تجربه اندوزی
	تقویت ریسک پذیری
	کاهش اعتماد به نفس
	ترس از ریسک پذیری
	کاهش تمرکز و انگیزه
ناامیدی و عدم تلاش و کوشش	
چگونگی تأثیر تلقی معلم و شیوه‌های مواجهه وی با اشتباه کردن دانش آموزان بر تربیت پذیری آنها	کاهش اشتیاق به یادگیری
	ایجاد فضای امن
	ارزش گذاری به یادگیری از اشتباه
	ایجاد فضای آموزشی پشتیبان کننده
	ترغیب به تجربه و خطا
	الهام بخشی از مدل‌های نقش
	ایجاد فرصت‌های یادگیری
	استفاده از روش‌های یادگیری فعال
	مهارت‌های ارتباطی مؤثر
	تشویق به تفکر منطقی و تفکر انتقادی
مدیریت مناسب اشتباهات	
راهکارهای معلمان برای تشویق دانش آموزان به ایجاد فرصت‌های رشد و یادگیری از اشتباهات	ایجاد ارتباط مناسب
	دیدگاه درست نسبت به اشتباه
	ترغیب دانش آموزان به تلاش کردن
	ایجاد فضای امن برای یادگیری
	تشویق به تفکر انتقادی
	ارائه بازخورد سازنده
	ایجاد فرصت برای تجربه عملی
	ارائه نمونه‌های الگویی
	مشارکت در فعالیت‌های گروهی

مفهوم (مضمون)	مقوله
ارائه چالش‌های متنوع	
توجیه و توضیح	
آموزش راهبردهای مدیریت اشتباهات	
ایجاد خودباوری در دانش‌آموزان	چگونگی بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان در مدارس
توانمند کردن معلمان و کادر اجرایی	
آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی	
تشویق به مشارکت و تفکر خلاقانه	
آموزش مهارت‌های روان‌شناختی	
ایجاد فرهنگ مثبت در مدرسه	
توجه به فرایند یادگیری	
ترویج توانمندی‌های انفرادی	
برگزاری جلسه‌های تشویقی و مشاوره	

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها در دو بخش تحلیل شدند: بخش نخست، نگرش و رفتارهای معلمان در قبال اشتباهات دانش‌آموزان که شامل پنج تم، چهار مقوله و ۵۵ مضمون بود و بخش دوم، ایده‌ها و راهکارهای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن شامل دو تم و ۲۲ مضمون بود.

در پاسخ به پرسش نخست پژوهش مبنی بر اینکه نگرش و فرهنگ مواجهه با اشتباهات دانش‌آموزان در میان معلمان ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ چیست؟ یافته‌ها بیانگر تفاوت تصور معلمان از اشتباه و اشتباه کردن است. بعضی از معلمان تصورات مثبتی و سازنده از اشتباه کردن دارند و آن را فرصتی برای یادگیری می‌دانند و به عنوان پله‌ای برای پیشرفت و رسیدن به موفقیت تلقی می‌کنند. در صورتی که برخی دیگر از معلمان از آن تصور منفی دارند و اشتباه کردن را نشانه‌ای از عدم درک، ضعف یا عدم توانایی دانش‌آموز تلقی می‌کنند. با این تصورات، معلمان ممکن است واکنش‌هایی متفاوت را به اشتباهات دانش‌آموزان نشان دهند. این واکنش‌ها در دو مقوله واکنش‌های ایجابی و واکنش‌های سلبی تقسیم بندی شدند. در واکنش‌های ایجابی، معلمان تلقی و نگرشی مثبت از اشتباه و اشتباه کردن دارند، به دانش‌آموزان در یادگیری از اشتباهاتشان کمک می‌کنند و مشوق آن‌ها در کسب تجربه جدید و یادگیری از اشتباهات هستند. این معلمان از روش‌های یادگیری و تشویقی متنوعی برای مواجهه با اشتباه دانش‌آموز استفاده می‌کنند و به آن‌ها اجازه اشتباه کردن را می‌دهند. سپس، با ارائه بازخورد مناسب سعی در حمایت و تشویق دانش‌آموز برای تلاش کردن و یافتن راه‌حل‌های بهتر و جدیدتر برای حل مسئله خود دارند. از طرفی دیگر، در واکنش‌های سلبی، معلمان با بی‌صبری و استفاده از روش‌های تنبیهی با اشتباهات دانش‌آموزان مواجه می‌شوند، اجازه اشتباه کردن را به دانش‌آموزان نمی‌دهند و در برابر اشتباهات آنان حالتی تدافعی می‌گیرند و آن‌ها را تنبیه یا سرزنش می‌کنند و در نتیجه، باعث کاهش انگیزه و تغییر رفتار منفی در دانش‌آموزان می‌شوند.

بنا بر نتایج پژوهش، عواملی متعدد بر شیوه مواجهه معلمان با اشتباهات دانش آموزان مؤثر هستند. از جمله این عوامل می‌توان به تجربه و روحیه شخصی معلم، فرهنگ کلاس و مدرسه، نوع اشتباه، سطح توانایی و سبک یادگیری دانش آموز، محیط آموزشی، نگرش و سطح آگاهی و مطالعه معلم اشاره کرد. گاهی به دلیل روحیه نامناسب معلم و مواد و محیط آموزشی نامناسب، کوچک‌ترین اشتباه دانش آموز باعث واکنش منفی و تخریب‌کننده از سوی معلم می‌شود. در صورتی که اگر معلم حمایت شود و در مدرسه فرهنگ اشتباه‌پذیری وجود داشته باشد، معلمان تمایلی بیشتر به حمایت و تشویق دانش آموز به ریسک‌پذیری و یادگیری از اشتباهات دارند. گاهی نیز توانایی دانش آموز در حل مسائل تعیین‌کننده واکنش معلم به اشتباه وی می‌شود؛ به این صورت که به دانش آموز ضعیف واکنش تند و منفی نشان می‌دهد و مرتکب شدن همان اشتباه را از سوی دانش آموز قوی نادیده می‌گیرد. در زمینه نگرش معلم، میزان آگاهی و تجربه وی از تأثیر اشتباهات بر پیشرفت تحصیلی، بر نگرش و نحوه مواجهه او با اشتباهات دانش آموزان تأثیرگذار است.

هر یک از شیوه‌های مواجهه با اشتباه کردن دانش آموزان پیامدهای مثبت و منفی ویژه خود را دارد که معلمان به آن‌ها اشاره کردند. پیامدهای مثبت عبارت‌اند از: افزایش اعتمادبه‌نفس، تلاش بیشتر، ریسک‌پذیری، تجربه‌اندوزی، تقویت مهارت مسئولیت‌پذیری و... برخی از معلمان باور دارند اشتباه کردن فرصتی برای رشد و یادگیری دانش آموزان است و می‌تواند مهارت مسئولیت‌پذیری را در افراد افزایش دهد؛ زیرا با پذیرفتن اینکه اشتباه کردن بخشی از فرایند یادگیری است، بهتر با آن کنار می‌آیند و می‌توانند مسئولیت اشتباهات خود را بپذیرند. با این کار، آن‌ها به تلاش بیشتر تشویق می‌شوند و فرصت تجربه‌اندوزی برای آن‌ها فراهم می‌شود و نوآورانه‌تر عمل می‌کنند؛ بنابراین، اعتمادبه‌نفس آن‌ها برای ریسک‌پذیری و امتحان کردن چیزهای جدید با ارتقای توانایی‌شان بیشتر می‌شود. اشتباه کردن علاوه بر پیامدهایی مثبت که دارد، در صورت عدم بازخورد مناسب، ممکن است پیامدهایی منفی و مخرب را نیز برای دانش آموزان به دنبال داشته باشد و مانع پیشرفت تحصیلی دانش آموزان شود. از جمله پیامدهای منفی می‌توان به کاهش اعتمادبه‌نفس، کاهش انگیزه، ترس از ریسک‌پذیری، عدم تلاش و کاهش اشتیاق به یادگیری اشاره کرد. دانش آموزانی که با بازخورد نامناسب بعد از اشتباه مواجه شده‌اند، از اشتباه کردن می‌ترسند، از ریسک‌پذیری و امتحان کردن چیزهای جدید اجتناب می‌کنند و ممکن است انگیزه و اشتیاق خود را برای یادگیری از دست بدهند؛ از این رو، تلقی معلم و شیوه‌های مواجهه وی با اشتباه کردن دانش آموزان تأثیری جالب توجه بر تربیت‌پذیری آن‌ها دارد. گاهی معلم تصویری مثبت و سازنده از اشتباه کردن دارد و فضایی امن و محیطی با فرهنگ اشتباه‌پذیری را برای یادگیری دانش آموزان ایجاد می‌کند. دانش آموزان در چنین محیطی بیشتر به ریسک‌پذیری، خلاقیت و کسب تجربه از اشتباهات ترغیب می‌شوند. در این رابطه، نتایج یافته‌های نصرافهانی و همکاران (۱۴۰۱) با این یافته‌ها هم‌سو است؛ از این لحاظ که نشان دادند یادگیری از اشتباهات موجب افزایش بهره‌وری منابع انسانی در سازمان می‌شود. همچنین، یافته‌های این پژوهش با یافته‌های زبردست و همکاران (۲۰۲۳) هم‌سو است؛ زیرا نشان داد گروه‌های آزمایش که آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی را دریافت کردند در توانمند شدن با سطوح بالاتر درک مطلب و تمایل به اعتراف به اشتباه، بهبودی معناداری را نشان دادند.

همچنین، در پاسخ به پرسش دوم پژوهش مبنی بر اینکه از منظر معلمان ابتدایی استان کردستان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ چه راهکارهایی را می‌توان برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان ارائه کرد، یافته‌ها در دو تم و ۲۲ مضمون حاصل شد. ابتدا راهکارهای معلمان به تشویق دانش آموزان برای ایجاد فرصت یادگیری از اشتباهات

و سپس، راهکارهایی برای بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباهات در مدارس ارائه شدند. راهکارهای معلمان به تشویق دانش‌آموزان به ایجاد فرصت یادگیری از اشتباهات شامل ایجاد ارتباط مناسب، دیدگاه درست نسبت به اشتباه، ترغیب به تلاش کردن، ایجاد فضای امن، تشویق به تفکر انتقادی، ارائه بازخورد سازنده و آموزش راهبردهای مدیریت اشتباه بودند. برای بهبود فرایند یادگیری در وهله اول لازم است دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به اشتباه کردن اصلاح شود و آن را عامل شکست و تمسخر خود و دیگران ندانند. آن‌ها باید به این نگرش برسند که اشتباه بخش جدایی‌ناپذیر یادگیری است و با مرتکب شدن آن، گامی برای بهبود یادگیری خود برداشته‌اند. به علاوه، دانش‌آموزان در محیطی که احساس امنیت کنند و حمایت شوند، بیشتر به اشتباه کردن و یادگیری از آن تمایل پیدا می‌کنند. همچنین، معلمان نیز باید به‌جای تنبیه و سرزنش، بازخورد سازنده ارائه دهند تا دانش‌آموزان بتوانند از اشتباهات خود درس بگیرند. در رابطه با بهبود فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن دانش‌آموزان در مدارس، راهکارهایی که ارائه دادند شامل اصلاح نگرش و باور دانش‌آموزان، تقویت مهارت‌های حل مسأله و تفکر انتقادی و خلاقانه، تقویت مهارت‌های روان‌شناختی، توانمند کردن معلمان و توجه کردن به فرایند یادگیری بودند. در این راستا، لازم است تا معلمان درباره اهمیت اشتباه کردن و نحوه مواجهه سازنده با اشتباهات دانش‌آموزان آموزش‌های لازم را ببینند. در مدارس مهارت‌های روان‌شناختی، حل مسأله و تفکر انتقادی به دانش‌آموزان آموزش داده شوند تا دانش‌آموزان بدون ترس از اشتباه کردن، قدرت ریسک‌پذیری و خلاقیت داشته باشند. نتایج این پژوهش با یافته‌های کوچارسکا و ربلو (۲۰۲۲) هم‌سویی دارد؛ از این رو که هر دو پژوهش به این نتیجه دست یافتند که شرم ناشی از اشتباه ممکن است مانع اشتراک دانش به‌دست‌آمده از انجام آن اشتباهات شود و رهبرانی که هدفشان اطمینان از رشد سرمایه انسانی است، باید یک فرهنگ یادگیری متشکل از جو یادگیری و مؤلفه‌های پذیرش اشتباهات را اجرا کنند. همچنین، نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های کوچارسکا (۲۰۲۰) هم‌سویی دارد؛ زیرا هر دو پژوهش به این نتیجه دست یافتند که همه افراد اشتباه می‌کنند؛ بنابراین، باید مکانیسم‌هایی را برای حمایت از یادگیری از اشتباهات توسعه دهند. نتایج این پژوهش با یافته‌های نصر اصفهانی و اکبرزاده (۱۳۹۰) هم‌سو است؛ از این لحاظ که داشتن رویکرد حل مسأله در مواجهه با اشتباهات سبب می‌شود وقایعی که اثراتی نامطلوب داشته‌اند، بررسی شوند.

بنابراین، با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران و کارکنان اداره آموزش و پرورش برنامه‌های آموزشی را برای معلمان به منظور آشنایی آنان با اهمیت اشتباه کردن و چگونگی مواجهه و دادن بازخورد سازنده با اشتباهات برگزار کنند و در مدارس فضایی امن و حمایتگر ایجاد شود تا دانش‌آموزان بدون ترس از اشتباه کردن، نوآوری و خلاقیت داشته باشند. همچنین، از راهکارهای مثبت و خلاقانه معلمان برای مواجهه با اشتباه دانش‌آموزان تقدیر شود تا سایر معلمان نیز در این زمینه به توانایی‌های خود بیفزایند.

از محدودیت‌های پژوهش می‌توان به محدودیت‌های زیر اشاره کرد: در پژوهش حاضر، با معلمان دوره ابتدایی مصاحبه شد؛ از این رو، ممکن است نتایج قابل تعمیم به معلمان مقاطع تحصیلی بالاتر نباشد. همچنین، در این پژوهش نتایج بر مبنای پاسخ معلمان به پرسش‌های پرسش‌نامه است و رفتار معلمان در کلاس درس مشاهده نشده است.

بر این اساس، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی مشاهده رفتار معلمان در کلاس درس نیز مورد توجه قرار گیرد. همچنین، در سایر سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی و آموزشی، پژوهشی برای شناسایی نگرش مدیران و کارکنان به اشتباه و اشتباه کردن و فرهنگ مواجهه با آن در رویارویی با کارکنان انجام شود. به پژوهشگران علاقه‌مند در این زمینه پیشنهاد می‌شود تا عوامل مؤثر بر فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن در میان معلمان در مقاطع تحصیلی مختلف و همچنین، تأثیر فرهنگ مواجهه با اشتباه کردن بر یادگیری دانش‌آموزان را بررسی کنند.

سپاسگزاری

نویسندگان لازم می‌دانند از مشارکت کنندگان در پژوهش سپاسگزاری کنند.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافی ندارند.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۷۱). آیت‌الله محسن قرائتی (مترجم). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- امینی، علیرضا، و ابراهیمی قمصری، فرزانه (۱۳۹۸). برآزش مدل اثر اشاعه فرهنگ مدیریت اشتباه بر کیفیت زندگی کاری و توانمندسازی روان‌شناختی کارکنان. *پژوهشنامه مدیریت تحول*، ۲۲، ۱۱ (۲)، ۲۸-۱.
- <https://doi.org/10.22067/pmt.v11i2.67395>
- بشروپور، سجاد، نوری، حیدر، عطادخت، اکبر، و نریمانی، محمد (۱۳۹۵). مقایسه یادگیری عاطفی و انگیزش معطوف به خطا در دانش آموزان با و بدون ناتوانی یادگیری. *ناتوانی‌های یادگیری*، ۵ (۳)، ۲۷-۷.
- https://journal.uma.ac.ir/article_407.html
- جعفرنژاد، محمد، صدری، محمد، و باقری، احمد (۱۴۰۱). شیوه برخورد پیامبر (ص) به عنوان الگوی عملی تربیتی در برابر خطا. *آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث*، ۱۵، ۸ (۱)، ۳۹-۲۱.
- <https://doi.org/10.22034/iued.2023.540536.2132>
- شعبان‌پور، محمد، و کوئینی، فرشته (۱۳۹۳). اصول و روش‌های نقد از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه. *سراج منیر*، ۱۵، ۵ (۳)، ۱۵۶-۱۳۳.
- <https://doi.org/10.22054/ajsm.2014.1307>
- فراهانی، علیرضا، عارفی، محبوبه، و شمس، غلامرضا (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی عوامل آموزشی مؤثر بر انتقال یادگیری دانشجویان در برنامه کارورزی دانشگاه فرهنگیان. *رویکردهای نوین آموزشی*، ۳۷، ۱۸ (۱)، ۲۶-۱.
- <https://doi.org/10.22108/nea.2023.134636.1809>
- قربان‌زاده کلاتی، حوا، حسین قلی‌زاده، رضوان، و فیروزآبادی، عباس (۱۴۰۲). تجربه‌های زیسته معلمان از یادگیری حرفه‌ای در محیط کار. *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۹، ۲۳ (۱)، ۴۶-۲۳.
- <https://doi.org/10.22034/jei.2024.374468.2500>
- کاییدی، زهرا، زین‌آبادی، حسین رضا، عبدلهی، بیژن، و عباسیان، حسین (۱۴۰۲). چشم‌اندازهای محدود برای ارتقاء و پیشرفت در شغل معلمی: واکاوی پدیده فلات شغلی در معلمان ایرانی. *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۹، ۲۳ (۱)، ۱۵۰-۱۲۹.
- <https://doi.org/10.22034/jei.2024.362933.2459>
- نصراصفهانی، علی، و اکبرزاده، جعفر (۱۳۹۰). فرهنگ اعتراف به اشتباه و یادگیری از آن با تأکید بر دیدگاه امام خمینی. *پژوهشنامه متین*، ۵۲، ۱۳ (۴)، ۱۴۲-۱۲۳.
- <https://doi.org/20.1001.1.24236462.1390.13.52.2.8.123-142>
- نصراصفهانی، علی، یزدانی، مریم، و مجاوری، مرتضی (۱۴۰۱). تحلیل تاثیر یادگیری از اشتباه بر بهره‌وری منابع انسانی با نقش میانجی کاهش مقاومت در برابر تغییرات شرکت‌های کوچک و متوسط (SME). *کنفرانس ملی پژوهش‌های سازمان و مدیریت*.
- <https://sid.ir/paper/902083/fa>
- نظری، فرهاد، و یوسفی، بهرام (۱۳۹۹). مدل‌یابی تأثیر رهبری فراگیر بر یادگیری از خطاها در کارکنان ادارات کل ورزش و جوانان غرب ایران: نقش میانجی امنیت روانی و تعدیل‌گر فاصله قدرت. *مطالعات مدیریت رفتار سازمانی در ورزش*، ۷ (۴)، ۱۱۳-۱۰۱.
- <https://doi.org/10.30473/fmss.2021.51076.2076..101-113>

ویژه، محمدرضا، و افشاری، فاطمه (۱۳۹۵). امکان‌سنجی نظارت بر اشتباه مقام اداری در حقوق اداری ایران با رویکردی به فقه امامیه و نظامیه حقوقی ایران. *پژوهش‌نامه حقوق اسلامی*، ۴۳، ۱۷(۱)، ۸۱-۵۱.

<https://doi.org/10.30497/law.2016.1837>

References

- Quran-e Karim. (1992). Ayatollah Mohsen Qaraati (Trans.). Tehran: vezarat-e farhang & ershad-e Islami. [In Persian]
- Amini, A., & Ebrahimi Gamsari, F. (2019). Model of the effect of error management culture dissemination on quality of work-life and psychological empowerment of personnel. *Transformation Management Journal*, 22, 11(2), 1-28. <https://doi.org/10.22067/pmt.v11i2.67395>. [In Persian]
- Bashrpoor, S., Noori, H., Atadokht, A., & Narimani, M. (2016). Comparison of affective learning and error-orientated motivation between students with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 5(3), 7-27. https://journal.uma.ac.ir/article_407.html. [In Persian]
- Farahani, A., Arefi, M., & Shams, G. (2023). Pathology of educational factors affecting the transfer of students' learning in Farhangian University's internship program. *New Educational Approaches*, 37, 18(1), 1-26. <https://doi.org/10.22108/nea.2023.134636.1809>. [In Persian]
- Ghorbānzādeh kalāti, H., Hosseingholizādeh, R., & Firoozābādi, A. (2024). Teachers' lived experiences of professional learning in the workplace. *Journal of Educational Innovations*, 89, 23(1), 23-46. <https://doi.org/10.22034/jei.2024.374468.2500>. [In Persian]
- Hetzner, S., Gartmeier, M., Heid, H., & Gruber, H. (2011). Error orientation and reflection at work. *Vocations and Learning*, 4, 25-39. <https://doi.org/10.1007/s12186-010-9047-0>
- Jafarnejad, M., Sadri, S. M., & Baghrei, A. (2022). The manner of the prophet (PBUH) as a practical model of education against error. *Educational Doctrines in Quran and Hadith*, 15, 8(1), 21-39. <https://doi.org/10.22034/iued.2023.540536.2132>. [In Persian]
- Kāeidi, Z., Zeinābadi, H., Abdollāhi, B., & Abbāsīān, H. (2024). Restricted perspectives for promotion and advancement in teaching profession: analyzing the phenomenon of career plateau among Iranian teachers. *Journal of Educational Innovations*, 89, 23(1). <https://doi.org/10.22034/jei.2024.362933.2459>. [In Persian]
- Kucharska, W. (2020). The power of mistakes: onstant learning culture and technology. *GUT FME Working Paper Series A*, 61(1). <https://hdl.handle.net/10419/246278>.
- Kucharska, W., & Rebelo, T. (2022). Knowledge sharing and knowledge hiding in light of the mistakes acceptance component of learning culture-knowledge culture and human capital implications. *The Learning Organization*, 29(6), 635-655. <https://doi.org/10.1108/TLO-03-2022-0032>
- Nasr Isfahani, A., & Akbarzadeh, J. (2011). The culture of admission of one's mistake and learning from it with special emphasis to Imam Khomeini's viewpoints. *Matin Research Journal*, 52, 13(4), 124-142. <https://doi.org/20.1001.1.24236462.1390.13.52.2.8>. [In Persian]
- Nasr Isafhani, A., Yazdani, M., & Mojauri, M. (2022). Analysis of the impact of learning from mistakes on the productivity of human resources with the mediating role of reducing resistance to changes in small and medium enterprises (SME). National Organization and Management Research Conference. <https://sid.ir/paper/902083/fa>. [In Persian]
- Nazari, F., & Yousefi, B. (2021). Modeling the impact of inclusive leadership on the learning from errors in employees of sport and youth general offices of west Iran: mediating role of psychological safety and moderating role of power distance. *Organizational Behavior Management in Sport Studies*, 7(4), 101-113. <https://doi.org/10.30473/fmss.2021.51076.2076>. [In Persian]
- Shabanpour, M., & Kouyini, F. (2014). Principles of criticism in the Qur'an and Nahj'albalaghah. *Seraje Monir*, 15, 5(3), 133-156. <https://doi.org/10.22054/ajsm.2014.1307>. [In Persian]

VanDyck, C., Frese, M., Baer, M., & Sonnentag, S. (2005). Organizational error management culture and its impact on performance: a two-study replication. *Journal of Applied Psychology, 90*(6). <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.6.1228>